

A marokkói és a kolumbiai bevándorlók integrációja Spanyolországban¹

Jelige: JKL397

Lezárás dátuma: 2023.01.11.

¹ A 2022 tavaszán leadott TDK pályamunkám átszerkesztett és helyenként módosított változatát adtam le alapszakos szakdolgozatként ugyanezzel a címmel.

Tartalomjegyzék

I.	Bevezetés.....	2
I.1.	Az alkalmazott módszertan bemutatása	4
I.2.	A dolgozat felépítése	6
II.	Az elméleti háttér bemutatása – a fogalmi keretek tisztázása	6
II.1.	Migráció	6
II.1.1.	A migráció jelenségének általános bemutatása	6
II.1.2.	Migrációs elméletek	8
II.1.3.	A Spanyolország felé irányuló migráció	15
II.1.4.	A Marokkóból kiinduló migráció.....	18
II.1.5.	A Kolumbiából kiinduló migráció.....	19
II.2.	Az együttélési formák	20
III.	Történeti háttér: a két vizsgált ország és Spanyolország kapcsolata, történelmi előzmények ..	22
III.1.	Marokkó	23
III.2.	Kolumbia	25
IV.	Az integráció sikeressége	27
IV.1.	A befogadó állam szerepe az integráció folyamatában	27
IV.2.	Az integráció mérése	30
IV.2.1.	A fő költözést motiváló faktor.....	31
IV.2.2.	Az iskolázottság szintje	31
IV.2.3.	A bevándorlók foglalkozása a származási országban.....	32
IV.2.4.	A bevándorlás utáni első és a jelenlegi munkahely kapcsolata	33
IV.2.5.	A munkanélküliségi ráta.....	34
IV.2.6.	A segélyben részesülők aránya.....	35
IV.2.7.	A bevándorlás és az elhelyezkedés között eltelt idő.....	36
IV.2.8.	Családegyesítési szándék Spanyolországban	37
IV.2.9.	Családi állapot és az élettárs vagy házastárs születési országa.....	38
IV.2.10.	Házasságkötési arányok.....	39
IV.2.11.	Hosszú távú tartózkodási szándék.....	40
IV.3.	Az eredmények összegzése	41
V.	Konklúzió	43
	Irodalomjegyzék.....	46

I. Bevezetés

Az elmúlt évtized során Európában a migráció kérdésköre újra és újra felmerül és megosztja a közösséget. Sok tudományterület foglalkozik szerteágazó hatásaival, azonban abban nagyrészt egyet ért, hogy az adott országba betelepülők integrációjára kell törekedni, ilyen módon lehetséges egy mindkét fél számára hasznos együttműködés megvalósulása. A migrációt övező vitákban gyakran felmerül a vallás mint európai identitásunk szerves része. A dolgozatomban a kolumbiaiak és a marokkóiak spanyolországi integrációját vizsgálom meg, így a vallási különbségek itt is fontos szerepet kapnak.

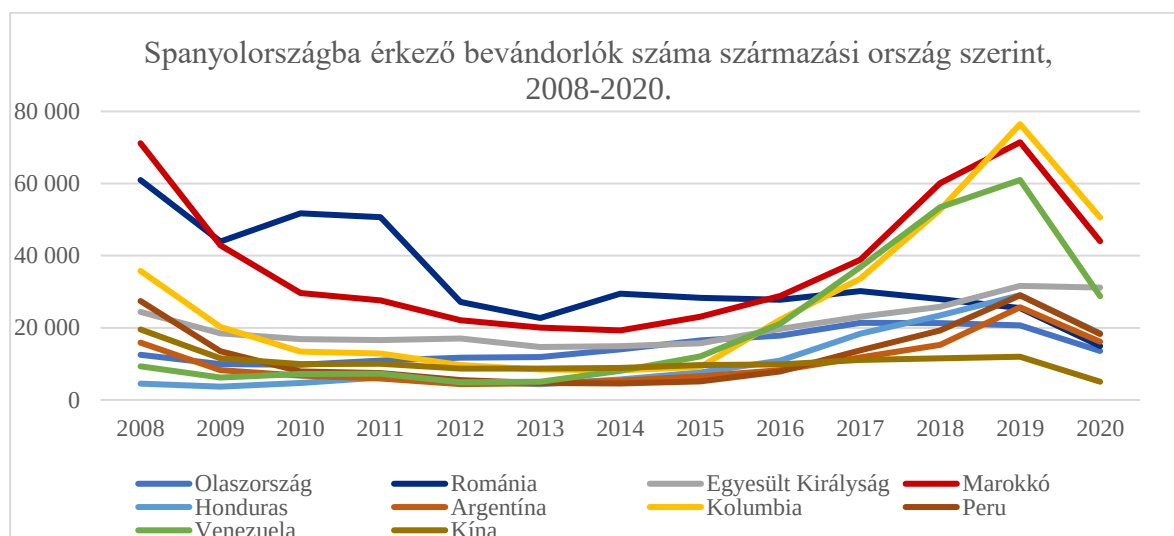
A katalán szeparatizmus, illetve a spanyol Vox párt felemelkedése még inkább időszzerűvé teszi, hogy a spanyol társadalmon belüli kisebbségeket és azok integrációs kihívásait vizsgáljuk. A Vox 2013-as megalakulása óta egyre nagyobb sikereket ér el, mára már a harmadik legerősebb spanyol párt, és a közvéleménykutatások alapján népszerűsége továbbra is növekszik (El Independiente, 2021). A párt nacionalista álláspontot képvisel, és nemcsak a katalán függetlenségi mozgalommal áll szemben, hanem a bevándorlókkal is, legfőképpen a muszlim kisebbséggel. Igyekszik elérni a marokkói bevándorlás megakadályozását, és kijelentette, hogy a latin-amerikai migrációt részesíti előnyben. Azonban nem csak a Vox, hanem a *Partido Popular* [Néppárt] politikusai is ezt a konzervatív retorikát erősítik, mely háttérének vizsgálatakor nem szabad elfeledkeznünk a 2004-es madridi, iszlám nevében elkövetett terrortámadásról sem- (Buettner, 2020, 159-169. o.)

A spanyol – muszlim konfliktus nagyon hosszan visszanyúlik a történelemben, a spanyolok nyolc évszázadon keresztül éltek mór uralom alatt, ami kialakított bennük egy negatív hozzáállást az iszlám iránt. Amikor 1492-ben kiűzték a mórokat az Ibériai-félszigetről, többek között a muszlim vallást is betiltották a spanyol területeken (Zapata-Barrero, 2010, 171. o.). Kolumbusz Kristóf pedig ekkor indult útjára, így tulajdonképpen 1492-ig nyúlhatunk vissza a spanyol – kolumbiai viszony előzményeinek feltárásakor.

Mindezek ellenére 2008² és 2018 között Európán kívülről Marokkóból érkeztek a legtöbben Spanyolországba évente (ha az európai bevándorlást is figyelembe vesszük, akkor is csak egyetlen ország, Románia előzte meg őket, 2009 és 2015 között). Az elmúlt három évben viszont a legtöbben már Kolumbiából érkeztek az országba (1. Ábra). (INE, 2022) Emiatt gondolom úgy, hogy az említett két kisebbség vizsgálata releváns. A származási országok közös jellemzője, hogy Európán kívüli országok, nem tagjai az Európai Uniónak, viszont kötődnek

² A releváns hivatalos statisztikai adatok csak 2008-tól elérhetők.

Spanyolországhoz gyarmati múltjuk miatt, bár Marokkó területének nem egésze tartozott spanyol fennhatóság alá. Meghatározó eltérés a már említett vallási, kulturális és nyelvi különbség.

1. Ábra: Spanyolországba érkező bevándorlók száma származási ország szerint, 2008 és 2020. között (Forrás: INE, 2022)

Spanyolország esete egyedinek nevezhető, mivel kifejezetten sokáig a kifelé irányuló migráció volt a meghatározó az országban, azonban a tendencia az 1980-as évek környékén megfordult, ráadásul mára már a nemzetközi vándorlás egyik legkiemelkedőbb európai célpontja (Zapata-Barrero, 2010, 175. o.). A változás okai között említhetjük a dekolonizációt, a demokratizálódást és az Európai Unióhoz való csatlakozást is (Buettner, 2020, 164-165. o.).

Dolgozatomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen faktorok játszhatnak szerepet a kolumbiaiak és a marokkóiak integrációs folyamatában Spanyolországban, melyik kisebbség tud jobban beilleszkedni a spanyol társadalomba, és mi a különbségek oka. Kutatásom során a 21. századi adatokat használom fel, azaz 2000-től kezdem az integrációs folyamatok összevetését, viszont az összefüggések megértéséhez szükséges történeti háttérrel előtte tömören bemutatom.

A témát azért is gondolom relevánsnak, mert nagyon kevés kutatás foglalkozik a témával, magyar nyelven pedig nem is született ilyen tudományos munka. A magyar kutatók a témához kapcsolódóan csak a migráció Spanyolországra gyakorolt hatásaival foglalkoznak (Éltető, 2008), vagy a dél-amerikai migrációval és annak hatásaival az Európai Unióra nézve (Baricz, 2017), illetve az iszlám európai jelenlétét dolgozza fel számos szakértő. Azonban a Spanyolországban letelepült kisebbségek társadalmi integrációjával kapcsolatos magyar forrást nem találtam, így egyfajta hiánypótló mű lehet jelen szakdolgozat.

A legtöbb külföldi publikáció is leginkább a spanyol gazdaságra (Elias, 2011; Godenau, 2012) vagy a spanyol kormány integrációs politikájára koncentrál (Cachón Rodríguez, 2009, 1-35. o; López Narbona, 2020, 99-150. o.). Sokan tanulmányozzák a latin-amerikai bevándorlást (Gavira, 2015; Fariñas, 2018, 56-63. o.), mások pedig az afrikait (Castilla, 2017, 143-171. o.), de a kettő összehasonlítására kevés példát találtam. Számomra egy kiemelkedő forrás azonban Buettner (2020, 159-169. o.) írása, amely a Spanyolországba és Portugáliába irányuló migrációt dolgozza fel. Kiválóan bemutatja a két ország migrációs helyzetének háttérében húzódó történelmi vonatkozásokat, valamint a *hispanidad* jelenségét, azaz a közös spanyol nyelv és kultúra összekötő erejét.

Modood (2013) gondolatait is fontosnak tartom megemlíteni, hiszen dolgozatomban multikulturalizmus elméleteihez és az együttélési modellekhez az ő publikációi szolgálnak alapul.

A magyar szerzők közül első sorban Rostoványit szeretném kiemelni, aki széleskörűen elemzi az iszlám európai jelenlétét, továbbá bemutatja a multikulturalizmus elméleti háttérét (Rostoványi, 2010, 13-99. o.). A migráció elméletének feldolgozásához pedig Hautzinger – Hegedüs - Klenner (2014) könyvét használom fel legfőképpen, ugyanis a mű átfogóan bemutatja a kapcsolódó elméleteket, a migráció alaptéziseit, szakaszait és lélektanát is, utolsó fejezetében pedig a beilleszkedés kérdéskörét is érinti.

Munkám során elsődleges forrásokat is használok, a statisztikai adatok nagyrészt az *Instituto Nacional de Estadística* (a hivatalos spanyol statisztikai intézet, a továbbiakban: INE), illetve a Világbank által közölt adatokat használom fel.

Az integráció indikátorainak és mérési lehetőségeinek feltárásához az Európa Tanács kiadásában megjelent „*Measurement and indicators of integration*” című publikáció (1997), valamint a 2011-ben az Európai Bizottság által kiadott „*Indicators of Immigrant Integration*” című tanulmány szolgáltak támaszpontként.

I.1. Az alkalmazott módszertan bemutatása

Kutatásom magyarázó, illetve összehasonlító jellegű. Először a különböző indikátorok segítségével mutatom be a kolumbiaiak és a marokkóiak spanyolországi integrációját, majd az eredményeket összevetem egymással, és megvizsgálom a különbségek lehetséges okait. Célom az ok-okozati viszonylatok feltárása.

Nomotetikus megközelítést alkalmazva egy átfogó magyarázat megfogalmazására törekszem, a legfontosabb tényezőket szeretném azonosítani. Ennek hátránya, hogy csak részleges magyarázatot adhat, az egyes egyedi eseteket nem veszi figyelembe (Babbie, 2017,

38. o.), azonban kutatásomban a Spanyolországban élő teljes kolumbiai és marokkói kisebbségekre érvényes, általános összefüggésekkel szeretnék foglalkozni.

Dolgozatomban kvalitatív és kvantitatív eljárást egyaránt alkalmazok, az integráció mértékével kapcsolatos megfigyeléseket kvantitatív eszközökkel szeretném minél explicitebbé tenni, azonban a két nemzetiség közötti különbségek okainak feltárásánál sokszor a kvalitatív megközelítést részesítem előnyben, például a történelmi vagy vallási jellegzetességek bemutatásakor.

Alapvetően a kutatás során objektivitásra törekszem, azonban a relativista megközelítésnek megfelelően nem állítom, hogy teljes mértékben semleges, külső szemlélőként írnám ezt a dolgozatot. A relativizmus vagy interpretivizmus alapján a világ különböző jelenségeit saját észlelésünk szerint tapasztalhatjuk meg, és a percepciókat bármekkora óvatosságunk ellenére is nagy mértékben befolyásolják értékeink, hiedelmeink, előítéleteink, illetve az, ahogyan mások már értelmezték ezeket a jelenségeket (Walliman, 2011, 21-22. o.).

Az első fejezetben az elméleti háttér megalapozásával foglalkozom, mivel elengedhetetlennek tartom a fogalmi keretek tisztázását. A konceptualizálás során pontosan meghatározom a kutatás során használt fogalmak jelentését. Az operacionalizálás és az integrációt mérő indikátorok csak a negyedik fejezetben jelennek meg majd, mivel a dolgozat logikája így kívánja.

Céлом annak feltárása, hogy a két vizsgált nemzetiség integrációja milyen mértékben valósul meg. A rendelkezésre álló adathalmazok összetettebb statisztikai elemzésekre nem alkalmasak, azonban összevetem a marokkói és a kolumbiai bevándorlók megoszlását számos kérdésben, és ezeket értelmezve következtetek az integrációjuk fokára. Az egyes vizsgálatok során tehát a származási ország lesz mindig a csoportosítás alapja, és a különböző változók, amelyekkel az integrációt kívánom mérni, nagyrésze nominális (például: fő költözést motiváló faktor), illetve ordinális (például: iskolázottság szintje) mérési szintű. Ezek bemutatása után a megfigyelhető különbségének okait szeretném feltárni, vagyis, hogy mik magyarázzák az integráció fokának eltérését a két vizsgált csoport között.

A különböző elméletek bemutatása és használata során dedukciót használok, azonban az empirikus adatok elemzésekor annak érdekében, hogy feltárjam a változók közötti összefüggéseket, és így eljussak egy általánosabb elmélet megfogalmazásáig, induktív módon járok el.

A rendelkezésre álló, hivatalos statisztikai adatgyűjtések eredményeit használom fel kutatásom során, így az beavatkozás-mentesnek minősül (Héra-Ligeti, 2005, 234-236. o.).

I.2. A dolgozat felépítése

A dolgozatot az elméleti háttér megalapozásával kezdem, a migráció definíciójának és általános tendenciáinak bemutatása mellett kitérek a migrációs modellekre és a különböző elméletekre is. Ezt követően röviden ismertetem a Spanyolországba irányuló vándorlás jellemzőit, továbbá a Marokkóból és a Kolumbiából kiinduló migráció alakulását. A dolgozat háttérének felépítését az együttélési formák bemutatásával folytatom. A harmadik fejezetben a releváns történeti előzményekkel foglalkozom, bemutatva a két vizsgált küldő ország és Spanyolország kapcsolatát. A negyedik fejezet jelenti dolgozatom lényegi részét, melynek elején a befogadó állam szerepvállalását vizsgálom meg az integrációs folyamat tükrében. Ezt követően bemutatom az indikátorokat, melyek segítségével górcső alá veszem a két nemzetiség integrációját, majd összevetem az eredményeket, és kísérletet teszek az ok-okozati összefüggések feltárására. A konklúzióban összegzem és értékelem a kutatásom eredményeit, választ adva a felvetett kutatási kérdésekre.

II. Az elméleti háttér bemutatása – a fogalmi keretek tisztázása

II.1. Migráció

II.1.1. A migráció jelenségének általános bemutatása

„Mint sok madár - ellentétben sok más állattal -, az ember is vándorló faj. A migráció valójában egyidős az emberiséggel.” (Massey et. al., 1998, 21. o., saját forrás)

A migráció fogalmának számos megközelítése van, azonban mindegyiknek központi eleme a lakhely megváltoztatása, a költözés vagy a vándorlás, illetve maga az emberi viselkedés és a kapcsolódó emberi jogok, szabadságok. A vándorlás egyéni cselekvés, amely kiterjedtségéből adódóan válhat társadalmi jelissé. A fő motiváló faktor általában az adott személy életminőségének javítása, tehát a migráció legtöbbször egyéni érdekeken alapszik. Ezt a megközelítést alkalmazva könnyen belátható, hogy a befogadó ország gazdasági és társadalmi jellemzőitől, illetve politikai berendezkedésétől – ezek egymással szorosan kapcsolatban vannak – függ jórészt tehát a bevándorlás. A migrációra ható tényezőket a klasszikus push és pull modell alapján két csoportra bonthatjuk, megkülönböztetünk a kivándorlást ösztönző, taszító – push – tényezőket, mint például az alacsony életszínvonal, polgárháború a küldő országban, illetve a bevándorlást serkentő, vonzó pull faktorokat, mint például a magas színvonalú oktatás, jó egészségügyi helyzet. Ezek a tényezők határozzák meg a vándorlás irányát és volumenét. Ezen elmélet kidolgozása Ravenstein angol-német földrajztudós és

katona nevéhez fűződik, aki azt is hozzátette, hogy a távolság és a migráció volumene egymással fordítottan arányos, továbbá, hogy egyéb faktorok (például az életkor) is hatással vannak a vándorlási hajlandóságra. (Hautzinger – Hegedüs – Klenner, 2014, 5-25. o.) A nagyobb távolság általában nagyobb erőfeszítést igényel, és a jelentősebb költségek kompenzálása végett jellemzően állandó vagy kifejezetten hosszú távú tartózkodást jelent (Robles Gavira, 2008, 175. o.). Természetesen az ipar, a kereskedelem és a közlekedés fejlődése hozzájárul a nemzetközi vándorlás növekedéséhez és fejlődéséhez is. (Hautzinger – Hegedüs – Klenner, 2014, 25. o.)

A célországban a migráció következtében etnikulturális kisebbségek alakulnak ki, ezen kisebbségek és a domináns népesség között interakció jön létre, melynek eredményeképpen egyrészt elindulhat az integrációs vagy asszimilációs folyamat, másrészt számos probléma törhet a felszínre (ibid., 6-18. o.). A különböző népességek találkozásából induló folyamatokat, az integráció és az asszimiláció közötti különbségeket a következő fejezetben mutatom be.

Számos tényező alapján tipizálhatjuk magát a migráció jelenségét, ezek közül a két legalapvetőbb a földrajzi alapú és a tartósság szerinti csoportosítás. A földrajzi szempont alapján két nagy csoportra bonthatjuk a vándorlás jelenségét: országhatárokon belüli és nemzetközi vándorlás. Tartósság szempontjából pedig beszélhetünk időszakos, illetve tartós vándorlásról. A dolgozatomban a nemzetközi, tartós migrációt értem migráció alatt.

Megkülönböztethetünk reguláris, azaz a jogszabályoknak megfelelő, és irreguláris migrációt is, utóbbin belül további két csoportról beszélhetünk: az illegális és a kényszervándorlásról. Az illegális migrációban résztvevő személyek nem minősülnek menekültnek, azonban nem rendelkeznek a legális bevándorláshoz szükséges dokumentumokkal. Kényszervándorlásról akkor beszélünk, ha az egyének erősen megalapozott félelemből hagyták el hazájukat. Az 1951-es genfi egyezmény alapján a menekültek azok a személyek, akik indokoltan tartanak attól, hogy származási országukban üldöznék őket (faji, nemzeti, adott társadalmi csoporthoz való tartozásuk, politikai, vagy vallási nézeteik miatt), és ezért másik állam területére vándorolnak (UNHCR, 2010, 14. o.). A genfi egyezmény menekültdefiníciója későbbi kiegészítéseinek értelmében azon személyek is menekültnek minősülnek, akik a származási országukat érő külső agresszió, megszállás, idegen uralom, vagy más, a közrendet súlyosan megzavaró események miatt hagyták el hazájukat (Organization of African Unity, 1994), illetve azok is, akik az emberi jogok tömeges megsértése miatt (UNHCR, 2006, 36. o.).

Fontos leszögezmem, hogy a jelen dolgozatban a szabad akaratból létrejövő migrációt vizsgálom, és a kutatásom fókuszának értelmében a migráns, illetve a bevándorló szavak nem

foglalják magukba a menekültek csoportját. Ennek oka egyrészt, hogy a bevándorlók és a menekültek sokszor jelentősen eltérő anyagi és szociális helyzetben vannak, így nem tartom célszerűnek egy csoportként kezelni őket. Másrészt, a spanyol statisztikákban is elkülönítve kezelik ezeket a kategóriákat, ráadásul a menekült státuszt szerzetek körében nem végeztek (legalábbis nem publikáltak) olyan széleskörű felmérést, mint a bevándorlókról. Ennek egyik oka lehet az is, hogy lényegesen kevesebben vannak. Harmadrészt pedig, amennyiben a kényszervándorlást együtt vizsgálom a szabad migrációval, és vetném össze a két nemzetiség integrációját, az egy torzított képet mutatna, a marokkói származású menekültek túlsúlya miatt.

Összegezve tehát a nemzetközi, tartós, önkéntes elvándorlással foglalkozom a továbbiakban.

II.1.2. Migrációs elméletek

Az előző alfejezetben már röviden bemutattam a migrációs elméletek kiinduló alapjául szolgáló push-pull modellt, amely a nemzetközi mozgások tanulmányozásának kezdeti szakaszában volt meghatározó. A migráció azonban egy igen összetett jelenség, amelynek magyarázatára számos megközelítés született, mind azzal a céllal, hogy egy átfogóbb magyarázattal szolgáljon. A továbbiakban bemutatom a meghatározó elméleteket és azok hiányosságait is, hogy a végén az összes szemlélet figyelembevételével egy komplex képet alkothassunk a vándorlások fő jellegzetességeiről.

A migrációs elméletek jellemzően gazdasági megközelítést alkalmaznak, azonban számos más aspektusban eltérnek egymástól (Hautzinger – Hegedüs – Klenner, 2014, 25-32. o.). A migrációs mozgások kialakulását jellemző modelleket a funkcionista vagy a történeti-strukturális elméletek csoportjába sorolhatjuk. A funkcionista paradigma alapja, hogy a társadalmat, amely a kölcsönös függésben levő aktorok rendszere, egy élő organizmushoz hasonlítja, illetve lényegi feltevése, hogy létezik egy tendencia az egyensúlyi állapot felé. A funkcionista szemlélet ezáltal a migrációt egy pozitív jelenségnek tartja, amely hozzájárul a nagyobb egyenlőség kialakulásához mind a társadalmak között, mind azokon belül. Ennek mondanak ellent a történeti-strukturális modellek, melyek szerint a migráció éppen megerősíti a fennálló egyenlőtlenségeket. E paradigma központi állítása, hogy az emberi magatartást a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális struktúrák korlátozzák és irányítják. (Castles – Haas - Miller, 2014, 26-28. o.)

A vándorlás definiálható a mikro- és makrostruktúrák interakciójának eredményeként is. A következő oldalakon bemutatott elméletek kategorizálhatók az alapján is, hogy melyik szintre fókuszálnak. A makroszintű modellek az intézményi tényezők szerepét hangsúlyozzák,

míg a mikrostrukturálisak az egyének szintjén elemzik a migrációt (ibid.). A két szintet összekötő mechanizmusokra épülő, ún. mezostrukturális elméletekre is kitérek.

A funkcionalista paradigmához tartoznak a már említett push és pull modellek, valamint a neoklasszikus elmélet. A hagyományos push-pull elméletek gazdasági, környezeti és demográfiai faktorokat azonosítanak, melyek a származási országból történő távozásra és a célországba költözésre készítetik az egyéneket. Már ezekben, a migráció elemzésének korai szakaszában megszületett tudományos munkákban is úgy határozták meg az elvándorlást mint a fejlődés elemi részét, amely számos újabb elmélet alapfeltevései közé tartozik. Ugyanakkor ezek a modellek nem képesek átfogó magyarázatot adni az elvándorlás kialakulására, pusztán az egyének által számításba vett tényezőket sorolják fel, továbbá nem tudják megindokolni a visszavándorlás jelenségét, sem az adott országban párhuzamosan zajló ki- és bevándorlást. A push-pull modellek következtetése alapján a legnagyobb volumenű migrációnak a legszegényebb térségek felől a leggazdagabbak felé kellene irányulnia, de az empirikus adatok ennek ellent mondanak. Ezt az is indokolhatja, hogy a legszegényebb, leginkább elnyomott rétegek nem képesek a migrációra, valamint a fejlett társadalmakban a magas iskolázottság, a jó anyagi helyzet, az internethozzáférés és egyéb tényezők hatására nagyobb vágy alakulhat ki az egyénekből az elvándorlás iránt. (ibid.)

A neoklasszikus elmélet makrogazdasági modelljének lényege, hogy a migráció a munka globális keresletének és kínálatának alakulásával van összefüggésben. A munkaerőpiac egyenlőtlenségei következtében jön létre tulajdonképpen a migráció, elméletileg addig a pontig, amíg az egyensúlyi állapotba nem ér a kereslet és a kínálat. Ez a kiegyenlítő hatás igazából gazdaságilag kedvező, azonban a befogadó ország munkavállalóit mégis negatívan érintheti, ezért az érintett országok kormányai elsősorban a munkaerőpiac szabályozására fektetnek hangsúlyt. A modellből következik, hogy a nemzetközi vándorlások túlnyomó része az alacsony jövedelmű országokból a magas jövedelműek felé irányul, és ezt empirikus adatok is alátámasztják. (Hautzinger – Hegedüs – Klenner, 2014, 25-32. o)

A mikrogazdasági modell is az egyének racionális magatartását feltételezi és a költség-haszon alapú megközelítést alkalmaz. Ennek megfelelően az egyének akkor döntenek a migráció mellett, ha úgy kalkulálnak, hogy a költségek (beleértve például a célország nyelvének elsajátítását is) nem haladják meg a migrációból eredő hasznokat. (ibid.)

A neoklasszikus elméletek hiányossága, hogy mivel csupán a költség-haszon elven alapulnak, nem képesek a migrációs mozgások átfogó magyarázatára (ibid.) Bár a szelektivitást megindokolják, a fő feltételezései nem reálisak, hiszen egyrészt az egyének számára nem áll rendelkezésre minden információ (mint például a bérek nagysága, a munkaerőpiaci

lehetőségek), nem léteznek tökéletes piacok, melyekhez mindenkinek egyenlő hozzáférése van (például a szegény rétegek számára lehet, hogy nem elérhető a tőke, vagy nem tudnak biztosítást kötni), ezáltal nem képesek teljesen racionális, haszonmaximalizálásra törekvő döntést hozni. Másrészt, a modell nem mérlegeli az egyéni szempontokat, mint például a nem, kor, társas kapcsolatok, preferenciák. (Castles – Haas - Miller, 2014, 30. o.)

A funkcionista elméletekkel ellentétben az 1970-es évektől kezdve elterjedtek azok a modellek, melyek szerint a migrációban erős minták fedezhetők fel, ugyanis az egyének döntéseit számos olyan strukturális tényező korlátozza, mint a hatalmi egyenlőtlenségek, a piacra jutás, a társadalmi rétegződés, vagy a kulturális beidegződések. Ezek alapján a migrációs döntés igazából a strukturális keretek által kikényszerített cselekvésnek tekinthető. Az efféle megközelítést alkalmazó modelleket a történeti-strukturális elméletek közé soroljuk. Mint ahogyan azt már említettem, ezen elméletek szerint a migráció nem egy pozitív jelenség, hiszen nemhogy nem csökkenti az egyenlőtlenségeket, hanem éppen megerősíti azokat. A történeti-strukturális felfogás szerint a migráció tulajdonképpen a kapitalizmus kiterjesztésének eredménye, a fejlett és fejlődő térségek közötti egyenlőtlen kereskedelem egy megnyilvánulási formája. Az elmélet alapjául a marxista függőségi teória szolgál, melynek lényege, hogy a kolonizáció következtében a harmadik világ országainak forrásait kizsákmányoló fejlettebb országok okozták az érintett térségek még súlyosabb lemaradását, a posztkoloniális időszakban pedig a kereskedelmen keresztül folytatódik a kizsákmányolás, és ezáltal tovább mélyül a fejlettségbeli szakadék. (ibid., 31-32. o.)

A duális vagy szegmentált munkaerőpiaci modell össztársadalmi szinten vizsgálja a migrációt motiváló faktorokat, és abból indul ki, hogy a modern, kapitalista gazdaságok alapvetően egy meghatározott mértékű bevándorlásra rendezkedtek be. Ezekben a fejlett országokban a munkaerőpiac egy primer és egy szekunder piacra osztható fel. (O'Reilly, 2016, 28.o.) A primer a munkavállalók számára jó körülményeket kínál, és az álláslehetőségeit többségében a helyi lakosság töltötte be, azonban az elmúlt évtizedekben már egyre nagyobb igény van a magas képzettségű külföldi munkaerőre is. Ez a tendencia a szolgáltatási szektor növekvő szerepével magyarázható. A szekunder piacot rosszabb lehetőségek jellemzik, azonban mivel nincsen, vagy alacsony a belépési korlát, a külföldi munkavállalók előtt már korábban is nyitva állt. A nők belépése a munkaerőpiacra, és az a trend, hogy az érintett országokban egyre több fiatal tanul tovább a felsőoktatásban (akik nagyrésze majd a primer piacon akar elhelyezkedni), azt eredményezte, hogy magasabb lett az alacsonyan képzett bevándorlók iránti kereslet is. (Hautzinger – Hegedüs – Klenner, 2014, 25-32. o.) A szekunder piac külföldi munkavállalói átlagosan hátrányosabb helyzetben vannak, és esetükben az

alacsony képzettségi szint nem ritkán társul irreguláris státusszal, amitől még kiszolgáltatottabbá válnak. Ezt a szituációt bizonyos munkaadók kihasználhatják, számukra ebből a szempontból gyakorlatilag kedvező lehet az irreguláris migráció. Így a rasszizmus és a xenofóbia, illetve a bevándorlást korlátozó politikák az illegális migráción keresztül a bevándorlók kizsákmányolásához vezethetnek a munkaerőpiacon. Visszatérve az elmélet lényegi elemére, azt mondhatjuk, hogy a fő meghatározó faktor a migráció tekintetében a folyamatos kereslet a külföldi munkavállalók iránt a fejlett ipari országokban. Ez a modell, a munkaerőpiac ketté bontásával magyarázatot adhat arra is, hogyan maradhat fent a bevándorlás magas munkanélküliség mellett is – amennyiben az csak az egyik szektort érinti. (Massey et al., 1993, 440-444. o.)

A bemutatott történeti-strukturális elméletek jelentős hiányossága, hogy nem igazolják a migrációs formák sokszínűségét, nem veszik figyelembe azt, hogy sokak számára az elvándorlás valóban saját elhatározás kérdése, illetve, hogy a migrációval gyakran tényleg sikerül az életszínvonal-növelés. Az ide sorolható modellekben a migránsok a kapitalizmus áldozataiként vannak feltüntetve, akik korlátozottak a döntéshozatalban, tehát passzív szereplőként tekintenek rájuk, csakúgy, mint a neoklasszikus elméletekben. (Castles – Haas - Miller, 2014, 37. o.)

Az neoklasszikus modellek kritikájaként, az 1980-as évektől kezdve megjelentek az ún. új közgazdasági elméletek, melyek már nem a haszonmaximalizáláson alapuló egyéni döntést állították a középpontba, hanem sokkal inkább a kockázatminimalizálást, és a családokat, háztartásokat tekintették döntéshozóknak a fejlődő országokból induló elvándorlás esetében (O'Reilly, 2016, 29. o.). Ez az elmélet felhívja a figyelmet arra, hogy a migrációval megvalósulhat a jövedelemforrások diverzifikációja, így a családok, háztartások csökkenteni tudják a kockázatokat, melyre azért van különös szükség, mert a fejlődő államokban a kockázatkezelés intézményesült formái nem működnek vagy nem olyan hatékonyak, mint a fejlett államokban. Fontos megállapítása az elméletnek, hogy bizonytalan gazdasági helyzet esetén az emberek általában nem egyénileg, hanem tágabb társadalmi kontextusban gondolkoznak megélhetésükről, és döntenek a migrációs kérdésben. Általában először a családtagok többsége otthon marad és erőforrásaival segíti az elvándorló tagját, illetve tagjait, amíg azok munkát nem találnak a befogadó országban, ahonnan majd a bevételük egy részét rendszeresen hazautalják. Következtetésképpen akár jövedelemkülönbségek nélkül is kialakulhat motiváció az elvándorlásra a kockázatcsökkentés és a bérforrások diverzifikációja érdekében. Erre jó példa lehet egy fejlődő országbeli, mezőgazdaságból élő család, mely jövedelemingadozásait szeretné csökkenteni egy tagjának elvándorlásával, annak érdekében,

hogy megélhetésük kevésbé függjön az időjárás szeszélyeitől. Az új közgazdasági szemlélet konklúziói közé tartozik az is, hogy a kormányok nem csak a munkaerőpiac befolyásolásával hathatnak a nemzetközi vándorlás alakulására, hanem a társadalombiztosításhoz, illetve a hitel- és biztosítási piacokhoz való hozzáférés garantálásával is jelentősen befolyásolhatják azt. (Hautzinger – Hegedüs – Klenner, 2014, 25-32. o.)

A kapcsolathálózati megközelítés elismeri, hogy a migránsok aktívan igyekeznek az őket érintő strukturális akadályokon túllépni, így szemben áll a neoklasszikus és a történeti-strukturális elméletekkel, melyekben az egyének passzív aktorként jelennek meg. A modern elméletek közé sorolt modell szerint a migrációs kapcsolati tőke szerepe meghatározó a vándorlás kibontakozásakor és fenntartása kapcsán is, továbbá a bevándorlók alkalmazkodását és integrációs folyamatát is nagyban befolyásolja. A migrációs mintákat a személyek közötti kapcsolatok alakítják, sokan a korábban elvándorló társakat, ismerősöket követik. A migránshálózatok alatt az egyének közötti kapcsolatok összességét értjük, amelyek rokoni, baráti vagy akár tágabb kötelékek által összekötik a migránsokat és a nem migránsokat a származási és a célországban (Palloni et al, 2001, 1263-1264. o.). Ez a modell is a költség-haszon elven alapul, hiszen a kapcsolati tőke az elvándorlás költségét és kockázatát csökkentve fokozza a nemzetközi mozgások valószínűségét (Massey et al, 1998, 43. o.). A korábbi elméletekhez képest viszont jelentős különbség, hogy ez a modell nem egy egyensúlyi állapot irányába tendál, hanem a migrációt egy öngerjesztő folyamatként definiálja. Ennek oka, hogy az adott társadalmakba irányuló fokozódó elvándorlás általánosságban véve kiváltja a költségek csökkenését is – mind gazdasági, mind társadalmi, mind lélektani értelemben. Minden újabb migráns növeli a valószínűségét a jövőbeli vándorlásoknak, illetve minden új bevándorló képes használni és egyben megerősíteni a meglévő hálózatokat (Leal, 2014, 373. o.). Fontos megállapítás az is, hogy minél szélesebb a kapcsolati háló és minél alacsonyabbak a költségek és a kockázatok, gazdaságilag és társadalmilag is annál kisebb mértékben szelektív a migráció. Amennyiben egy kiindulási területen a kapcsolati háló kiterjedtsége elér egy bizonyos szintet, olyan társadalmi, gazdasági és kulturális struktúrák alakulhatnak ki, melyek segítségével a visszacsatolási mechanizmusokon keresztül a migrációs folyamatok állandóvá válhatnak. Mindezek ellenére ez az elmélet sem ad teljes mértékben kielégítő magyarázatot, nem tudja megindokolni a migrációs rendszerek gyengülését vagy stagnálását sem, sem az új célpontok kialakulását. Azt sem veszi figyelembe, hogy a társadalmi tőke nem mindig jár pozitív következményekkel, egy közösség elvándorló tagjai gyakran inkább eltávolodnának a kiindulási hely közegétől és nem támogatnák a leendő migránsokat, akár az otthonmaradó

rokonok folytonos követelése miatt, akár a korlátozott erőforrásokkal és versennyel való szembesülés következtében. (Castles – Haas - Miller, 2014, 37-46. o.)

A bemutatott modellek alapján láthatjuk, hogy a migráció egy kifejezetten árnyalt jelenség és széles skálája lehet az azt befolyásoló tényezőknek. Bár nehéz egy teljes körű magyarázatot találni, az összes említett elmélet figyelembevételével számos releváns faktort mérlegelhetünk. Ennek ellenére most csak a motiváló faktorok két fő csoportját azonosítom tömören, azaz a politikai és a gazdasági tényezők kategóriáját, de a dolgozat következő fejezetében utalni fogok egy-egy migrációs modell lényegi elemeire.

Politikai szempontból vizsgálva elsőként a három ország államformájának, politikai berendezkedésének különbségeit vehetjük észre. Spanyolország 1978-as alkotmánya értelmében alkotmányos monarchia. Marokkó államformája szintén demokratikus alkotmányos monarchia, alkotmánya alapján a király a muszlimok legfelsőbb vezetője, tehát nem csak a politikai, hanem a vallási élet legfőbb szerepét is betölti a mindenkor marokkói király (Sater, 2016, 26. o.). Nepotizmus, klientelizmus és korrupció jellemzi az országot, azonban elindult egy folyamat, melynek célja a jogállamiság elérése, de továbbra is rengeteg akadály áll előtte. (Robles Gavira, 2008, 183. o.) Ahogyan azt az alábbi táblázatból láthatjuk, a sajtószabadság helyzete koránt sem fényes, és így a valós információk terjesztése, a figyelemfelhívás eszközei nem képesek érvényesülni, ami miatt mindenféle változás a jogállamiság irányába rendkívül lassan tud csak végbe menni. Kolumbia elnöki rendszerű köztársaságként működik. Mivel a hivatalos államformák alapján nehéz megítélni az országok politikai berendezkedésében a különbségeket, a következő táblázatban egy árnyaltabb képet szemléltetek.

Ország	Spanyolország		Kolumbia		Marokkó	
Év	2014	2021	2014	2021	2014	2021
Demokrácia index	Teljes demokrácia	Hiányos demokrácia	Hiányos demokrácia		Tekintély- elvű rezsím	Hibrid rezsím
Általános szabadság	Szabad		Részben szabad		Részben szabad	
Gazdasági szabadság	Mérsékeltlen szabad		Többnyire szabad	Mérsékeltlen szabad	Többnyire nem szabad	Mérsékeltlen szabad
Sajtószabadság	Kielégítő helyzet		Nehéz helyzet		Nehéz helyzet	

2. Ábra: A tárgyalt országok besorolása különböző demokrácia és szabadság indexek szerint (Forrás: The Economist Intelligence Unit, 2015, 2022; Freedom House, 2015, 2022; The Heritage Foundation – The Wall Street Journal, 2014, 2021; Reporters without borders, 2015, 2022)

A The Economist Intelligence Unit demokrácia indexe alapján már jobban láthatók az eltérések a három ország között. A besorolás alapján Spanyolország a 2020-as évig bezárólag

teljes demokrácia volt, azonban 2021-ben átsorolták a hiányos demokráciák közé. Kolumbia státusza a 21. század folyamán változatlan, a hiányos demokráciák közé tartozik. Marokkó viszont az autoriter rezsimek közül került egygel „feljebbi” kategóriába, a hibrid rezsimek közé. (The Economist Intelligence Unit, 2022)

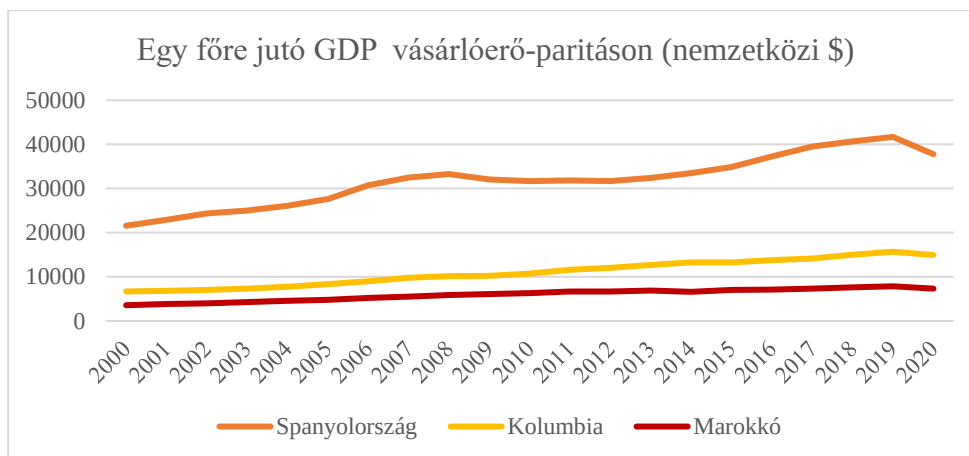
Az általános szabadságon a Freedom House riportját (2022) alapul véve a polgári szabadságjogok és a politikai jogok mértékét értem. A civil szervezet három csoportot különböztet meg: „szabad”, „részben szabad”, illetve „nem szabad”. A felmérés eredményeinek megfelelően Spanyolországot a szabad államok közé sorolja a riport, míg Kolumbia és Marokkó is csak a részben szabad státuszt nyerte el.

Gazdasági szabadságuk alapján 2021-ben már nem volt eltérés a három ország osztályozása között. Az viszont látható, hogy 2014-hez képest a kolumbiai helyzet ezen a téren romlott, a marokkói javult, Spanyolország pedig ezen időszak alatt végig megőrizte mérsékelt szabad besorolását. (The Heritage Foundation - The Wall Street Journal, 2021)

A fenti táblázatban az utolsó index a sajtószabadság, amely magába foglalja a média és az internetfelhasználók szabadságát, valamint a hatóságok által ezen szabadságok érvényesítésére és tiszteletben tartására tett erőfeszítéseket. A Reporters Without Borders (2022) rangsorolása alapján Spanyolországban kielégítőnek minősült a helyzet, azonban Kolumbiában és Marokkóban nehéznek kategorizálták azt.

Összegezve megállapítható, hogy a négy index alapján Spanyolország egyértelműen egy demokratikusabb államnak tekinthető, mint Kolumbia vagy Marokkó. A két utóbbi ország eredményeit összevetve megállapítható, hogy csak a demokrácia indexben van jelentős eltérés, hiszen míg Kolumbia a hiányos demokráciák körébe tartozik, Marokkót korábban a tekintélyelvű rendszer, az újabb felmérések alapján pedig a hibrid rezsimek jellemzi.

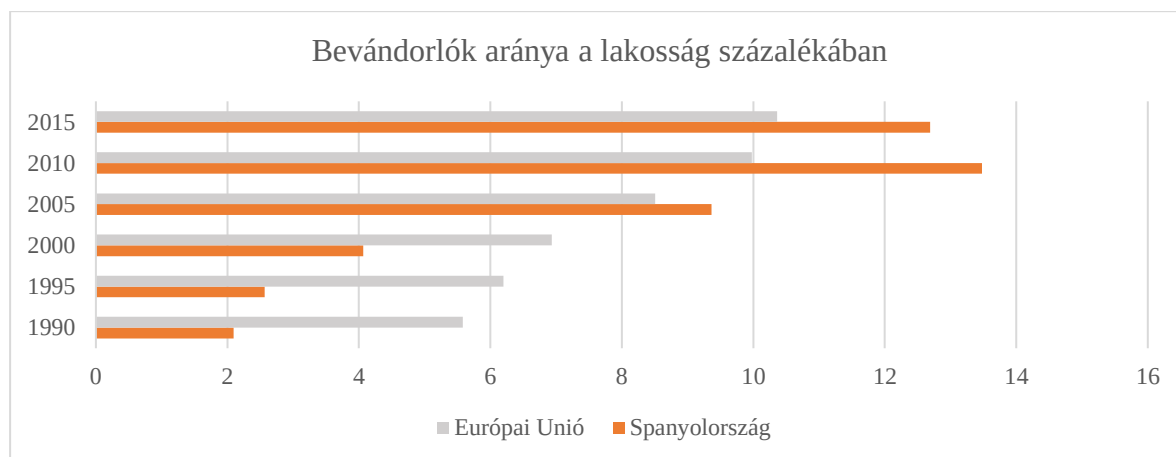
A három ország gazdaságának összehasonlítására a következő ábrán szemléltetem a vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP-t. A grafikonról tisztán látható, hogy Spanyolországban az egy főre jutó bruttó hazai termék sokszorosa a másik két országénak, annak ellenére is, hogy a fejlettségbeli különbségek kiszűrése érdekében a vásárlóerő-paritáson számított mutatót választottam. Ez alapján következtethetünk az egyes nemzetgazdaságok teljesítményeire és az országok lakosainak életszínvonalára. Ebből adódóan azt mondhatjuk, hogy Spanyolországban átlagosan jelentősen magasabb az életszínvonal, mint Marokkóban vagy Kolumbiában.

3. Ábra: A vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó bruttó hazai termék alakulása 2000 és 2020 között a tárgyalt országokban. (Forrás: Világbank, 2022)

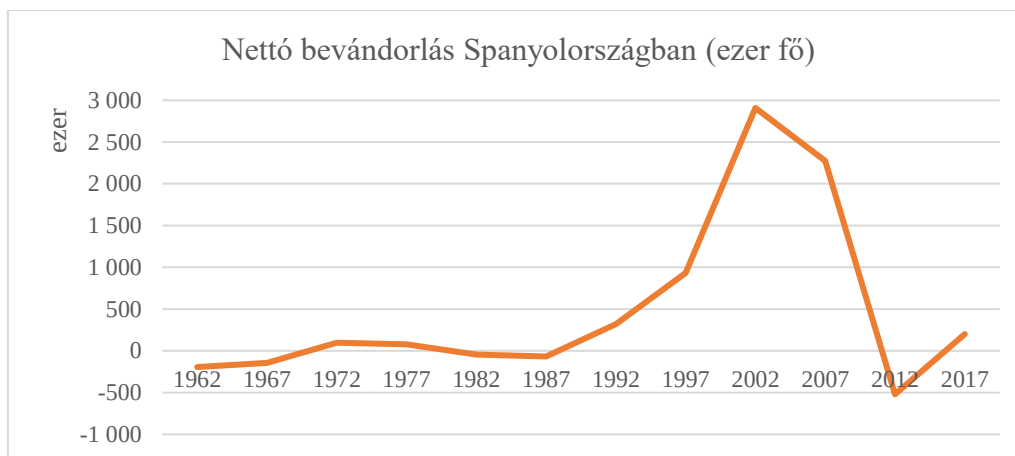
II.1.3. A Spanyolország felé irányuló migráció

A migrációs mozgásokat tekintve Spanyolország az 1970-es évek közepétől nagy változáson ment keresztül. Az eredetileg kibocsátó ország egy befogadó állammá vált, napjainkban Európa egyik legnépszerűbb célpontjának számít (Baricz, 2017, 243-247.). A spanyol társadalomban a betelepülők aránya 2005-ben már meghaladta az európai uniós szintet, 2013-ban pedig már a spanyol lakosság 13,5%-át tették ki a külföldi származásúak (Világbank, 2022). Azóta némileg csökkent ez az arány, 2020 végén körülbelül 5,5 millió bevándorló élt az országban, ami az össznépesség több mint 11%-ának felelt meg (Pasetti - Cumella, 2020).

4. Ábra: A bevándorlók aránya a lakosság százalékában Spanyolországban és az Európai Unióban, 1990 és 2005 között. (Forrás: Világbank, 2022)

Az alábbi ábrán szemléltetett növekedés a nettó bevándorlás tekintetében egyaránt köszönhető az országban végbemenő drasztikus politikai változásoknak, és a gazdasági fejlődésnek is, ami jellemezte Spanyolországot a Franco-rendszer utáni demokratizálódási időszakban és azt követően (Buettner, 2020, 164-165. o.).

5. *Ábra: A nettó bevándorlás alakulása Spanyolországban 1962 és 2017 között. A nettó bevándorlást megkapjuk bevándorlók számából kivonva az elvándorlók számát. (Forrás: Világbank, 2022)*

A legális bevándorlás különböző formáit a nemzetközi jog szabályozza, illetve az Európai Unió is rendelkezik közös normákkal és előírásokkal a migráció területén, melyek bemutatására dolgozatom keretein belül nem térek ki. A spanyol jogszabályi vonatkozásokat viszont megemlítem, mivel azok közvetlen hatással lehetnek az országot érintő migrációs mozgások alakulására. A jelenleg hatályban levő törvényt (az ún. külföldiek törvényét) 2000-ben fogadták el, és elsősorban a harmadik országokból érkezőkre állapít meg jogokat és kötelezettségeket, az Európai Unió normákkal összhangban. A törvény definiálja a legális migráció és az alapvető emberi jogok kereteit, céljai között kiemelkedő hangsúlyt kap az illegális bevándorlás elleni küzdelem, illetve a békés együttélés ügyének előmozdítása is. Fontos megjegyezni azt is, hogy a spanyol kormány felismerte az integráció és a kölcsönös elfogadás ügyének fontosságát, és ennek érdekében számos kutatási programot indított el, melyek céljai az ezeket ösztönző politikák megfogalmazása. (Baricz, 2017, 243-247.)

A Spanyolországba irányuló vándorlás első hullámának jelentős részét a korábban elköltözött spanyolok és leszármazottjaik tették ki, de ezzel párhuzamosan elindult egy lassú betelepülés Kelet-Európából, Marokkóból és Dél-Amerikából a demokratizálódás és a gazdasági növekedés hatására. Az első szakasz 1975 (a Franco-rezsim vége) és 2000 közé helyezhető. Fontos megemlíteni, hogy ebben az időszakban Spanyolország egy kifejezetten szigorúnak minősülő szabályozással rendelkezett a külföldiek jogait és kötelezettségeit tekintve. (ibid.) Viszont még így is egyre népszerűbb célpont lett, mivel a fejlettebb gazdaságokkal rendelkező EK-tagországok 1973-ban lezárták határaikat a harmadik országokból származó munkaerő-bevándorlás előtt (López García, 2004, 213. o.).

A nemzetközi mozgások szempontjából is jelentős esemény Spanyolország 1986-os csatlakozása az Európai Közösségekhez, melyet követően többek között a Schengeni

Egyezményt is aláírták. Ily módon a tagállamokból érkező bevándorlóknak az 1990-es évektől kezdve már jóval kevesebb akadállyal és nehézséggel kellett szembe nézniük a közösségen kívülről származókhhoz képest.

A második szakasz kezdete 2000-re tehető, amikor megszületett a már említett külföldiek törvénye, amely már egy sokkal lazább szabályozást jelentett a külhoniakra nézve. A törvény értelmében a betelepült munkavállalókat azonos jogok illetik meg, mint a spanyol állampolgárokat. Ezen felül a jus soli elve is ösztönzi a bevándorlást, mivel a migránsok Spanyolországban születő gyermekei spanyol állampolgárok lesznek, és ezt követően a jus sanguinis elvből kiindulva a szülők helyzete is előnyösebbé válik a családegyesítés révén. Az új szabályozást és az egyéb, a betelepülők számára igencsak kedvező spanyol politikákat a spanyol népességfogyás és az előregedő társadalom problémájának ellensúlyozása, valamint a gyors gazdasági fellendülés fenntartásához szükséges munkaerő pótlása indokolhatta. (Baricz, 2017, 248-249.)

A második hullám végét a 2008-2009-es gazdasági világválság jelentette, amely Spanyolországot is kifejezetten súlyosan érintette. A spanyol gazdaság hanyatlását a társadalmi problémák felszínre törése kísérte. A válság negatív következményei, mint például a kiugróan magas munkanélküliség, a migráns csoportokon csapódott le elsőként. (ibid.) Mindezek hatására lelassult a bevándorlás üteme, sőt a kivándorlók száma a válságot követő néhány évben meghaladta a Spanyolországba érkezők számát. (Világbank, 2022) Azonban a recesszióból kilábalva újra a migrációs mozgások népszerű célországává vált, így napjainkban már a harmadik hullám időszakáról beszélhetünk.

A szegmentált munkaerőpiaci modell alapfeltevésének megfelelően a bevándorló munkaerő nélkülözhetetlennek tűnik a spanyol gazdasági növekedés fenntartásához. Az előregedő társadalom problémája csakúgy, mint számos más fejlett ország számára, Spanyolország számára is nagy kihívást jelent. A demográfiai kihívásokra is a bevándorlás nyújthat megoldást. 2002 óta minden 10 új spanyolországi lakosból 7 külföldön született, ebből látható, hogy a népességnövekedés nagyrésze a migrációból ered Spanyolországban. A migráció tehát egyrészt fenntartja a népességnövekedést, másrészt enyhíti a társadalom előregedését. Az előregedés problémáját egyfelől csökkenti az érkező bevándorlók alacsonyabb átlagéletkora, másfelől pedig a körükben megfigyelhető magasabb termékenységi ráta, mivel a termékeny korú nők aránya magasabb, az egy nőre jutó termékenység is magasabb, átlagosan előbb születik meg az első gyermekük, mint a spanyol nőknek, és általában több gyermeket vállalnak. Ezek mellett különböző tanulmányokban még egy faktort azonosítottak, ami abból ered, hogy a női bevándorlók jelentős része háztartási munkákat végez, ami a spanyol nők

számára segítséget jelenthet, az anyaságot és a munkavállalást összeegyeztethetővé teheti, és ezáltal serkentheti a gyerekvállalási kedvet. (Defensor del Pueblo, 2020, 19-32. o.)

II.1.4. A Marokkóból kiinduló migráció

A Marokkóból kiinduló migráció megértéséhez először az ország belső folyamatait kell áttekintenünk. Az 1970-es évek nagy világgazdasági válsága kifejezetten súlyosan érintette Marokkót is, mivel nem rendelkezett fejlett és stabil politikai és gazdasági kerettel, nem voltak olyan jóléti állami mechanizmusok, melyek valamelyest védhették volna az ország gazdaságát és lakosait. A válság igencsak elhúzódott a Magreb térségében, ahol a gazdasági hanyatlással párhuzamosan a nagy demográfiai növekedés, az alaptermékek árának drasztikus emelkedése, a közsféra túl nagy szerepe, a túlzott bürokratizálódás és a nem hatékony adórendszer voltak jellemzőek. Ezek miatt pedig sztrájkok és megmozdulások alakultak ki, és a második olajárrobbanás tovább súlyosbította a helyzetet, melynek következtében a munkanélküliség hatalmas mértéket öltött, a rendőrségi kontroll növekedett, de ennek ellenére is egyre nőtt a csempészet szerepe. A lázadásokat keményen leverték, sok halálos áldozatot követeltek és letartóztatásokat. (Robles Gavira, 2008, 177. o.)

Marokkó a kilábalásért való küzdelem során eladósodott, és nagy társadalmi árat fizetett, lakosainak nagyrésze vagy a fekete gazdaságban keresett megoldást problémáira, vagy elhagyták az országot. Ekkor beszélhetünk tehát az első nagy kivándorlási hullámról, mely 1992-ben lezárult, amikor a gazdaság helyzete nagyjából stabilizálódott, de továbbra is súlyos problémák jellemezték. A kihívások kezelésére a Világbank által összeállított reformterv megkövetelte a politikai stabilitást is és az ország demokratizálódását. (Haas, 2007, 45-45. o.)

Ahogy az előző részben említettem, Spanyolország 1986-ban csatlakozott az Európai Közösségekhez, és utána a határok lezárása a harmadik országok felé szigorította a legális beutazás feltételeit. A földrajzi közelség (mindössze 14 kilométer a Gibraltári-szoroson keresztül) minden veszély ellenére gyakran a hajóval történő közlekedésre ösztönözte és ösztönzi a migránsokat, de sajnos sokaknak ez az utolsó útjuk és már nem érik el a spanyol partokat. (Robles Gavira, 2008, 178. o.)

A marokkói bevándorlók demográfiai összetételét tekintve azt láthatjuk, hogy a Spanyolországba érkezők túlnyomó többsége fiatal férfi, a nők aránya tartósan 35% körül mozog az 1990-es évektől kezdve. A férfiak jellemzően egyedül vesznek részt a migrációban, gazdasági okokból, míg a nők általában családtagjaikkal együtt. (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 39. o.) E különbségek hátterében az erőteljesen patriarchális kultúra és társadalmi nyomás állhat, amely megbélyegzi az otthonukat elhagyó nőket (Robles Gavira,

2008, 181; 186. o.). Elhelyezkedés szempontjából a legfontosabb szektorok számukra az mezőgazdaság és az építőipar, ami nem meglepő, mivel ezekben a szektorokban főként az alacsony képzettségű munkaerő iránt van nagy kereslet a munkaerő szekunder piacán, másrészt pedig a 21. század első évtizedében a spanyol gazdasági fellendülés motorja az építőipar volt (Éltető, 2012, 3. o.), így a munkaerő iránti kereslet folyamatosan nőtt, és nagyban támaszkodott a külföldi munkavállalókra, a duális munkaerőpiaci migrációs modell feltevéseinek megfelelően. A nők körében a háztartási munkák³ a meghatározóak (Robles Gavira, 2008, 182. o.), mindezekre az integráció vizsgálatok bővebben kitérek majd.

II.1.5. A Kolumbiából kiinduló migráció

Az első jelentős kivándorlási hullámról Kolumbia esetében 1965-től beszélhetünk, ekkor a túlnyomó többség a környező latin-amerikai országok valamelyikét (legtöbbször Venezuelát), vagy az Amerikai Egyesült Államokat választotta célpontjául (Malaver Tatar, 2019, 3. o.). Az 1970-es évek végén már az óceánt átszelve egyre többen kezdtek érkezni Európába is, elsősorban az Egyesült Királyság területére. A második hullám az USA felé irányult, és együtt járt a kábítószer-kereskedelem nemzetközi kiterjesztésével. Az 1990-es évek második felétől figyelhető meg a legnagyobb volumenű kivándorlási hullám, melynek kiváltó okai között a gazdasági válság, az erőszak terjedése (drogkereskedelem, bűnözések, fegyveres konfliktusok) nagy szerepet játszott. (Actis, 2009, 146. o.)

Spanyolország népszerű célponttá a 2000-es évektől vált, egyrészt azért, mert az USA egyre szigorúbb belépési korlátozásokat vezetett be (ibid., 147. o.), a másik fő célország, Venezuela pedig mélyülő válsága következtében egyre kevésbé tűnt kecsegtető opciónak. Eközben Spanyolország pedig egyre vonzóbb lett a már említett gazdasági és politikai változásoknak köszönhetően, ráadásul a két állam közötti migrációs mozgásokat elősegítik a történelmi és kulturális kötelékek (Malaver Tatar, 2019, 3-4. o.) A Spanyolországba érkezett kolumbiai bevándorlók nagyrésze kezdetben illegális státuszúnak minősült, de az évek során arányuk radikálisan lecsökkent, mára már a legtöbbször legálisan, tartózkodási engedéllyel tartózkodnak az országban, illetve egyre nagyobb arányban szerzik meg a spanyol állampolgárságot is (Actis, 2009, 149. o.).

Érdekes megfigyelés a kolumbiai emigrációt tekintve, hogy a Spanyolországba költözők nagyrésze olyan területekről származik, amelyek kiemelkedő szerepet töltenek be Kolumbia gazdasági és politikai életében. Ezzel ellentétben az egyéb országokba vándorlók általában az

³ A háztartási munkák közé a természetes személyek mindennapi életét könnyítő tevékenységek tartoznak, mint a takarítás, főzés, mosás, vasalás, gyermekek felügyelete, idősek vagy betegek otthoni gondozása.

elmaradottabb, marginalizáltabb területekről származnak. A korábbiakban bemutatott kapcsolathálózati megközelítés állításait támasztja alá, hogy az adott kiindulási helyekről az adott spanyolországi régiókba érkező migránsok számát vizsgálva kimutathatók a kolumbiaiak sajátos migrációs hálózatai, erőteljes összefüggés látható ugyanis az eredeti lakóhely és a spanyol célpont között. A kapcsolathálózati elméletet igazolja az is, hogy egy 2007-es felmérés szerint a Spanyolországban élő kolumbiaiak közel 70%-a egy korábban bevándorolt ismerősének (legtöbb esetben családtagjának) hatására hozta meg döntését, akiknek segítségére érkezésükkor is számíthattak (ibid., 151. o.).

A demográfiai jellemzőket tekintve különbség a marokkói bevándorláshoz képest, hogy a Kolumbiából Spanyolországba irányuló mozgásokat kezdetektől fogva a nők dominálták, az ezredforduló környékén 70% körüli arányban, utána pedig fokozatosan csökkent az arányuk, de még mindig többen vannak a férfiakhoz képest. Az elhelyezkedés szempontjából hasonlóan a marokkóiakhoz a nők körében a háztartási munkák, a férfiak között pedig az építőipar és a mezőgazdaság a legelterjedtebb. (Álvarez Llanos, 2012, 36-37. o.)

Fontos megemlíteni, hogy bár Kolumbia még mindig egy kibocsátó országnak minősül, egyre jelentősebb az országba irányuló migráció is, melynek nagyrészt a Spanyolországból visszatérő személyek teszik ki. Sokan a spanyol állampolgárság megszerzése után térnek vissza hazájukba a jó munkahelylehetőségek reményében, hiszen a latin-amerikai térségben az egyik legstabilabb feltörekvő gazdaságnak számít a kolumbiai. (Malaver Tatar, 2019, 5. o.)

II.2. Az együttélési formák

A dolgozat szempontjából a fő cél az integráció fogalmának megértése, és az általam alkalmazott értelmezés tisztázása, azonban ehhez elengedhetetlennek tartom néhány más együttélésről alkotott modell lényegre törő bemutatását is. A Fleras és Elliott (1997, 29-38. o.), majd Rostoványi (2010) és Modood (2013) által is használt csoportosításnak megfelelően kitérek a szegregációra, az asszimilációra, az integrációra és a multikulturalizmusra.

Szegregációnak nevezzük azt, amikor a különböző társadalmi csoportok markánsan elkülönülnek egymástól, a közöttük levő kapcsolatok minimálisak. A szegregáció megtestesülhet egy politikai programban, de megvalósulhat úgy is, hogy nem áll mögötte tudatos politikai vagy társadalmi program (Vékony, 2017, 36-37. o.). A kapcsolathálózati megközelítés alapján a bevándorlók egy helyre telepednek le, hiszen így tudnak egymásnak segíteni, illetve így tudnak megteremteni egy az otthonihoz hasonló, barátságos környezetet. Ehhez egyéb külső tényezők társulnak, mint például az ingatlanpiaci és a munkaerőpiaci viszonyok. Ezzel azonban tulajdonképpen egy önszegregációs folyamatot indítanak el. Ehhez

párosul a domináns kultúrához tartozók szegregációja, mivel az adott helyen megjelenő és egyre növekvő bevándorló közösség a többségi társadalom tagjait költözésre ösztönözheti (ibid.). A szegregáció velejárója tehát a települési infrastruktúra és a jövedelmi szintek kirívó egyenlőtlenségei, továbbá gyakran a diszkrimináció is. (Andorka, 2006, 203. o.)

Asszimilációról akkor beszélünk, amikor a többségi, domináns kultúrához tartozók a különböző kisebbségi csoportokat a domináns kultúrába történő beolvadásra készítik vagy kényszerítik, illetve ezzel párhuzamosan az intézményes keretekhez történő alkalmazkodásra is (Rostoványi, 2010, 58. o.). Az elérni kívánt állapotot a többségi társadalom és az politikai intézményrendszer tekintetében a lehető legkevesebb változással szeretnék elérni (Modood, 2013, 44. o.). Az asszimiláció tehát egy egyirányú folyamat, melyben azonban az állam aktív szerepet is betölthet (Rostoványi, 2010, 58. o.). Amennyiben az állam passzív marad ebben a kérdéskörben, tehát nem kitűzött célja a kisebbségi csoportok asszimilálása, de nem is segíti el a kisebbségi kultúrák fennmaradását, gyakran ezzel is hozzájárul az asszimilációs folyamathoz, mivel létrejön egyfajta asszimilációs nyomás azáltal, hogy a mindennapokban a domináns kultúra elemei veszik körbe a kisebbséget. Ennek eredménye lehet egy bizonyos fokú asszimiláció, amit akár a kisebbségi csoportok is szeretnének elérni, vagy kiválthatja a szegregációt is. (Vékony, 2017, 40. o.) A spanyol (és számos más) társadalom esetén egy igen nehéz kérdés vetülhet fel, mégpedig az, hogy tulajdonképpen mihez kellene asszimilálódni. A spanyol társadalom belső ellentétei és közel sem homogén jellege miatt ezt a kérdést inkább csak az országon belüli regionális szinteken lehetne vizsgálni, ahol a kulturális identitások már könnyebben körvonalazhatók.

Az egyirányú asszimilációval ellentétben, amennyiben a folyamat két- vagy többirányú, már integrációról beszélhetünk. Ez azt jelenti, hogy egy olyan új kulturális egység alakul ki, amely mind a domináns, mind a kisebbségi kultúrák bizonyos elemeit magába foglalja. Mivel az integrálódás a többségi társadalomba történik, ennek kell a kezdeményező, vezető szerepet betölteni a folyamatban. (Rostoványi, 2010, 54. o.) Az integráció kudarca esetén a felelősség megoszlik, mivel mind a helyi közösségtől, mind a kisebbséghez tartozó egyénektől elvárt, hogy tegyenek az integráció megvalósulásának ügyében (Modood, 2013, 44. o.). Az integrációhoz azonban sokan szkeptikusan állnak hozzá. Jellemzően az államok integrációs politikájára irányulnak a kritikák, mivel az államok sok esetben csak hangoztatják integrációs törekvéseiket, azonban a gyakorlatban inkább csak a kisebbségi csoportok asszimilálódását várják el. (Vékony, 2017, 45. o.) A spanyol retorikában is a kétirányú folyamatot hangsúlyozzák, így talán a felelősség valóban megoszlik, és talán arra jó, hogy elkerüljék a

szegregáció kialakulását, az azonban kérdéses, hogy az állam nem csak az asszimilációt segíti-e elő inkább. A spanyol integrációs politikákra a későbbiekben még visszatérek.

Az itt bemutatott utolsó együttélési forma a multikulturalizmus, ami a sokféleség előnyeit helyezi előtérbe. Lényege, hogy a személyek elsősorban az adott társadalomhoz legyenek hűek, de e mellett ösztönzi azt, hogy a másodlagos lojalitás a saját kulturális öröksége felé irányuljon. Ez esetben tehát az egyének megőrzik kulturális különbségeiket. (Rostoványi, 2010, 54. o.) A multikulturalizmus az integrációval ellentétben nem csak az egyéneket, hanem a csoportokat is elismeri. Belátja azt is, hogy nem lehet minden kisebbségi csoporttal szemben azonos megközelítést alkalmazni a beilleszkedésük kapcsán, továbbá azt is, hogy integrálódásuk hatására a befogadó társadalom is meg fog változni. A multikulturalizmusnak megfelelő politikák egyszerre két szinten mennek végbe, céljuk egyrészt az új társadalomhoz való tartozás formáinak kialakítása, másrészt az eredeti értékek és diaszpóra megőrzésének elősegítése. (Modood, 2013, 44-45. o.)

Természetesen egyik társadalom működése sem jellemezhető egy együttélési formával, inkább ezek különböző arányú egyvelegei figyelhetők meg a világban. A dolgozat szempontjából a lényeges gondolat az, hogy az eddigiekben tárgyaltak alapján integráció alatt egy olyan kétirányú folyamatot értek, melyben valamilyen szinten a kisebbségi és a többségi társadalom egyaránt formálódik, és létrejön tulajdonképpen egy új kultúra azáltal, hogy a domináns kultúrába beépülnek bizonyos elemek a kisebbségek által képviselt kultúrákból. Az integrációs kérdéskör megjelenését a spanyol állami politikákban a 4. fejezetben ismertetem.

III. Történeti háttér: a két vizsgált ország és Spanyolország kapcsolata, történelmi előzmények

A migrációs mozgások és az integrációs folyamatok alakulásában nagy szerepet játszik a kiinduló ország és a célország kapcsolata. A dolgozatban tárgyalandó, Marokkóból, illetve Kolumbiából kiinduló és Spanyolországba tartó elvándorlások mindkét esetében beszélhetünk közös történelmi előzményekről. A történelmi események részletes bemutatására sajnos jelen keretek között nincsen lehetőség, de a leglényegesebb elemek ismertetése is szolgált egy olyan keretet, melyben megfelelően tudjuk kezelni az országok közötti kötelékek és ellentétek összetett halmazát.

III.1. Marokkó

A spanyol történelmi emlékezetben mély nyomott hagyott az évszázadokon át tartó mór⁴ uralom. A marokkói történelemben pedig a spanyolok tűnnek fel negatív kontextusban a 20. századi protektorátus kapcsán. E két „közös” időszak a dolgozat szempontjából releváns elemeinek tömör bemutatására törekszem a továbbiakban.

A mór uralom kiépülésének kezdete 711-re tehető, amikor az Ibériai-félszigeten zajló vizigót polgárháború során segítségül hívták az észak-afrikai arab csapatokat. Azonban miután küldetésük sikerrel zárult nem hagyták el a félszigetet, sőt, egyre több arab csapat csatlakozott hozzájuk, és egyre több terület került a kezükre. 720-ra már majdnem az egész Ibériai-félszigetet uralták. (Barton, 2009, 22-26. o.)

Az időszakból azt fontosnak tarom kiemelni, hogy a mór uralmat vallási tolerancia jellemezte, a muszlimok és a keresztény vallásúak többnyire békében éltek egymás mellett. Az arab nyelv használata került előtérbe, egyre többen beszélték és vették át a nyelvet, de a vallási áttérés nem volt jellemző. (Hegy, 2006, 208-209. o.)

Az Omajjád Kalifátus 1031-es felbomlása utáni időszakban kezdetét vette a pápaság támogatásával a reconquista, vagyis a keresztény területek visszafoglalása az Ibériai-félszigeten (Barton, 2009, 48. o.). A keresztény államiság restaurálásával az európai feudalizmus végül győzedelmeskedett a keleti despotikus muszlim állam felett, azonban mindez lassan ment végbe, az utolsó mórokat 1492-ben üzték ki Granada városából (Hegy, 2006, 208-209; 268. o.).

A reconquista alatt tulajdonképpen már elkezdődött a spanyol gyarmatosítás Marokkóban, majd a reconquista végével a Spanyol Királyság a felszabaduló erőforrásait a földrajzi felfedezésekbe és a hatalmas gyarmatbirodalom kiépítésébe fektette. Az első spanyol gyarmatok nyomai még napjainkban is megtalálhatóak: Ceuta és Melilla spanyol kézen maradtak, 1415 és 1491 óta. Amerika felfedezésével azonban a Spanyol Királyság fókusz a teljes mértékben a tengerentúli területekre irányult, és csak az ott kialakított gyarmatbirodalom szétesése után terelődött figyelme újra Észak-Afrikára, a 19. században. (Nagy, 1985, 61. o.)

1859-ben Spanyolország háborút indított Marokkó belső területeinek elfoglalására, de a hadjárat végül nem döntötte el, hogy melyik hatalom befolyási övezetév válik az afrikai ország. Végül tizenhárom másik országgal együtt Spanyolország aláírta az 1880-as madridi egyezményt, mely egyenlő befolyást garantált az szerződő feleknek. Ezzel természetesen nem

⁴ Móroknak nevezték el a középkorban az ibériai-félszigeti arabokat, mivel Marokkó felől érkeztek, melynek latin nevéből (Morroch) származik az elnevezés.

elégedtek meg az aláíró országok és az 1900-as évek elején kiéleződött a küzdelem az imperialista hatalmak között. (ibid., 61-62. o.)

1904-ben a britek és a franciák a megerősödő Németország elszigetelésének céljával rendezték nézeteltéréseiket többek között az észak-afrikai területekkel kapcsolatban. A megállapodásuk értelmében Marokkó francia, Egyiptom pedig brit érdekerületté vált (Zakar - Kozári, 2006, 901. o.). Ezt követően Franciaország titkos szerződést kötött Spanyolországgal Marokkó felosztásáról. Ezt a megegyezést az 1906-os algecirasi konferencián megerősítették. A második marokkói válságot lezáró 1912-es fezi szerződés értelmében Marokkó francia protektorátus alá került, majd az ugyanebben az évben kötött francia-spanyol megállapodás következtében az ország északi része Spanyolország védnöksége lett. Tanger, a stratégiai jelentőséggel bíró kikötőváros pedig nemzetközi fennhatóság alá került. (Nagy, 1985, 62-63. o.)

Spanyolország belső problémákkal küzdött, nem rendelkezett kidolgozott politikával a marokkói területek kezelésére sem. 1927-ig nem is sikerült a spanyol ellenőrzést kiterjeszteni a meghatározott területek felett, ezt az időszakot a protektorátusban szerveződött erős ellenállással való összecsapások jellemezték. (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 28. o.)

A II. világháború során az afrikai gyarmatok szerepe felértékelődött, főleg az észak-afrikai, partvidéki országoké a stratégiai jelentőségük miatt, a gyarmati támogatásért cserébe Franciaország, Nagy-Britannia és Spanyolország is reformokat ígértek. A háború lezárulását követően megindultak az dekolonizációs folyamatok, 1956-ban elsőként Francia-Marokkó függetlenedett, majd a kirobbanó tömegtüntetések hatására Spanyolország is elismerte a spanyol protektorátus alá tartozó területek szuverenitását. Így a három terület egyesítésével (a tangeri övezettel) létrejött az egységes független Marokkó. Ahogyan már említettem, Ceuta és Melilla viszont a mai napig spanyol fennhatóság alá tartozik, és a függetlenség óta gyakran válik a két ország közötti konfliktusok forrásává. (Salamon, 2006, 1138. o.)

A migráció vonatkozásában azt mondhatjuk, hogy 1956-ig tartó protektorátusi viszonyoknak, illetve a spanyol televízió- és rádiócsatornákon keresztül érkező információknak köszönhetően a spanyol gazdasági és politikai helyzet mellett a kultúra és a nyelv sem teljesen ismeretlen. A spanyol média ráadásul pozitív képet mutat a társadalomról, és ezáltal motiválja a migráció kibontakozását. (Robles Gavira, 2008, 178. o.)

A nyelv tehát nem ismeretlen, de a migráció szempontjából érdemes kitérni a marokkóiak kapcsolatára a spanyol nyelvvel, hiszen ez az egyik tényező, amely miatt hátrányos helyzetből indulnak az integráció terén a kolumbiai közösséghez képest. A gyarmatosítás előtt elsősorban a berber és az arab nyelvet (és ennek dialektusait) használták Marokkó területén (Abbassi, 1977,

100. o.). A spanyol protektorátus idején a spanyol nyelv vált elsődlegessé először a hivatalokban, majd a spanyol kolóniák növekedésével a hétköznapi életben is, hiszen a helyi társadalom így tudott a spanyolokkal társadalmi és kereskedelmi kapcsolatok kialakítására törekedni. (Benyaya, 2007, 169. o.). Ahogyan egyre növekedett a spanyolok száma Marokkóban, spanyol általános és középiskolák jöttek létre, melyekhez a marokkói lakosságnak is volt hozzáférése. A hagyományos marokkói oktatás a spanyol oktatás hatására reformokon ment keresztül, a spanyol nyelv tanítására azonos hangsúlyt fektettek, mint az arab nyelv oktatására. (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 29. o.) A függetlenedés időszakában viszont a nemzeti nacionalizmus feléledésével az arab nyelv visszanyerte központi jelentőségét, és a nyelvhasználatot is felkaroló arabizációs törekvések a mai napig meghatározóak (Ennaji, 2002, 72. o.). A 2011-es alkotmányreform óta a két hivatalos államnyelv a standard modern arab és a berber (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 20-21. o.). A spanyol nyelv fontossága 1956 után tehát erőteljes hanyatlásnak indult, azonban a francia nyelv második nyelvként továbbra is meghatározó az országban.

A 2012-es nemzeti felmérések szerint spanyolul csak 5% ért, és csak a megkérdezettek 3%-a nyilatkozott úgy, hogy beszéli is a nyelvet (Benjelloun 2012, 11. o.). Azonban északi területeket vizsgálva a spanyolul beszélők aránya már eléri a 21%-ot (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 31-32. o.). A kutatások azt is kimutatták, hogy a legtöbben nem az oktatási rendszer keretein belül, hanem informális módon sajátítják el a spanyol nyelvi ismereteiket (Sayahi, 2005, 202. o.).

A marokkói kormány hivatalos álláspontja szerint támogatják a spanyol mint idegennyelv népszerűsítését, amire a lakosság egyre inkább tekint úgy, mint a munkaerőpiaci kilátások kiszélesítésének egy eszköze. 1956 után több egyezmény is született Spanyolország és Marokkó között, amelyek a kulturális kapcsolatokat és együttműködést lettek volna hivatottak erősíteni, de a megállapodások nagyrészt nem sikerült a gyakorlatba átültetni. A migráció és integráció témájához kapcsolódóan fontos megemlíteni, hogy bár 1957-ben a két állam megegyezett a felsőoktatási oklevelek kölcsönös elismeréséről, ez még nem valósult meg a gyakorlatban. Ekkortól léteznek viszont a már említett spanyol rádió- és televízió-csatornák Marokkóban. (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 22; 29-31. o.).

III.2. Kolumbia

A kolumbiai-spanyol kötelékek előzményei abban az évben kezdődtek, amikor a Marokkóhoz kapcsolódó első történelmi szakasz lezárult. Ugyanis, ahogyan azt az előző részben említettem, a spanyolok 1492-ben üzték ki az utolsó mórokat az Ibériai-félszigetről és ennek öröme is

hozzájárult valószínűleg ahhoz, hogy a spanyol uralkodópár, Kasztíliai Izabella és Aragóniai Ferdinánd végül támogatta Kolumbusz Kristóf tervét, aki így elindulhatott nyugati irányban Ázsia felé ugyanebben az évben (Hegyí, 2006, 268. o.). Kolumbusz hajóival végül Amerika partjainál, pontosabban a Bahama-szigetcsoportnál kötött ki, bár ekkor még nem tudta, de felfedezett egy addig az európaiak számára ismeretlen kontinenst.

A reconquista után Spanyolország a földrajzi felfedezésekbe és a gyarmatosításba fektette az erőforrásait. Portugáliával az 1494-es tordesillasi és az 1529-es zaragozai egyezményben felosztották egymás között a világ újonnan felfedezett területeit. A szerződések értelmében Brazília területét kivéve Dél-Amerika Spanyolország érdekszférájába tartozott.

A mai Kolumbia a volt Inka Birodalom területén belül helyezkedik el. Az inkákat 1532-41. között Francisco Pizzaro vezetésével igázták le a spanyolok. is (ibid., 269. o.) A spanyol gyarmatosítás a helyi társadalmak szétzúzásával járt. A konfliktusokat túlélő őslakosok jelentős része belehalt a gyarmatosítók által behurcolt európai vírusokba. A munkaerő pótlására afrikai rabszolgákat hoztak a térségbe. Jezsuita szerzetesek érkeztek a kontinensre, akik igyekeztek a lakosokat a keresztény hitre áttéríteni. A spanyol nyelv vált a hivatalos nyelvvé, a népességkeveredés nagyon jellemző volt, az 1980-as évekre az indián őslakosok mindössze 1%-át tették ki a kolumbiai lakosságnak (CountryWatch, 2016, 10. o.).

A 18. század folyamán a Spanyol Királyság hatalma folyamatosan gyengült, és amíg az európai háborúszásokra koncentráltak, a gyarmatok függetlenedési törekvései egyre erősödtek, és megkezdődtek a függetlenségi háborúk Latin-Amerikában. A hatalmas gyarmatbirodalom a 19. század elején gyakorlatilag másfél évtized alatt megsemmisült, egymás után jöttek létre a független államok, kihasználva az angolszász diplomáciai támogatást. (Zakar - Kozári, 2006, 816-817. o.) A spanyol gyarmatosítók feletti győzelem Simón Bolívar nevéhez fűződik, aki egyben Nagy-Kolumbia megalapítója is volt 1819-ben. Nagy-Kolumbia 1830-ban feloszlott, így született meg Ecuador, Venezuela és a későbbi Kolumbia. (CountryWatch, 2016, 8. o.)

Kolumbia és Spanyolország migrációs kapcsolataiban a gyarmati múlt kétségtelenül hatalmas szerepet tölt be. A gyarmatosítás miatt a két ország kultúrája nagyon közel áll egymáshoz, melynek a kereszténység is meghatározó eleme. A közös nyelv a két ország közötti vándorlásokat és az integrációt lényegesen megkönnyíti.

IV. Az integráció sikeressége

IV.1. A befogadó állam szerepe az integráció folyamatában

A befogadó állam szerepét vizsgálva először is felmerülhet az a kérdés, hogy az államnak miért szükséges aktívan részt vennie a kisebbségek integrációs folyamatában. Erre sokféle ideológiailag megalapozott választ adhatunk, de az adott ország nézőpontjából talán az az egyik elsődleges szempont, hogy a bevándorlók magas kockázatú csoportot jelentenek a befogadó állam számára, mivel könnyen kialakulhat egy olyan spirál, amely teljes társadalmi és kulturális marginalizálódáshoz vezethet, és végső soron számtalan konfliktus és súlyos probléma gyökerévé válhat (Adell, 1994, 120-121. o.). Ha a többségében szegényebb, etnikailag különböző csoportok bevándorlása révén kialakuló feszültségeket el akarjuk kerülni, meg akarjuk szüntetni, elengedhetetlen valamilyen integrációs politika alkalmazása.

Az állami politikák sokszínűségére van szükség a folyamat sikeressége érdekében, több területen, egyszerre kell az integrációt ösztönző politikákat alkalmazni.

Az integráció kérdése és problémái megjelennek a spanyol állami politikákban is, és magától értetődő, hogy nagyban befolyásolják a migrációs mozgásokat, valamint a bevándorlók életét és integrációs folyamatát az országban. A hivatalos spanyol megközelítés megfelel Modood integráció-definíciójának, mivel a szociális kohéziót egy kétirányú folyamatként fogják fel, amely egyaránt érinti a spanyol és a külföldi származású lakosokat (MTI, 2014, 92. o.). Az ország bevándorlási politikája az eltérő kulturális hátterekből adódó különbségek felismerésére és az integrációs folyamat elősegítésére nagy hangsúlyt fektet (Alencar – Deuze, 2017, 153. o.).

A spanyol integrációs politikákat a MIPEX (Migrant Integration Policy Index) eredményei segítségével mutatom be. A MIPEX a bevándorlók számára biztosított jogokat, az integrációs folyamatuk elősegítésének kereteit, és a jogi státuszuk hosszú távú biztonságát vizsgálja a világ minden országában. Az értékelés nyolc szakpolitikai területet fed le, amelyek a következő táblázatban (6. Ábra) láthatók, a spanyol szakpolitikák által elért pontszámokkal együtt (a pontozás egy 0-tól 100-ig terjedő skálán történik). A 2019-es év felmérése alapján Spanyolország összesen 60 pontot ért el, amivel megelőzi az európai uniós átlagot (50 pont) és az OECD-országok átlagát is (56 pont). (Pasetti - Cumella, 2020, 1-7. o.)

MIPEX - Integrációs politikák értékelése Spanyolországban	
Integrációs szakpolitika	Pontszám
Egészségügy	81
Huzamos tartózkodás	75

Családegyesítés	69
Munkaerőpiaci mobilitás	67
Antidiszkrimináció	59
Politikai részvétel	55
Oktatás	43
Az állampolgárság megszerzése	30
Összpontszám (a fentiek átlaga)	60

6. Ábra: Az integrációs politikák értékelése Spanyolországban a MIPEX pontszámai alapján. (Forrás: Pasetti - Cumella, 2022)

A publikált eredményekből kiderül, hogy a spanyol állami politikák támogatják az integráció folyamatát, különös hangsúlyt fektetve a különböző jogok garantálására. A szabályrendszer kedvező feltételeket biztosít az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés, a családegyesítés és a munkaerőpiac területén, azonban ezek implementálása a gyakorlatba nem mindig történik meg. (ibid.) Az egészségügyi ellátás mindenki számára elérhető, akár okmányok nélkül is, annak érdekében, hogy védjék a legkiszolgáltatottabb rétegeket, illetve csökkentsék a közegészségügyi kockázatokat (BOE, 2018, 76258. o.). Ennek ellenére az empirikus adatok alapján megállapítható, hogy a bevándorlók kevésbé veszik igénybe az államilag támogatott egészségügyi szolgáltatásokat, ami részben az alacsonyabb átlagéletkorral magyarázható. (Defensor del Pueblo, 2020, 73-76. o.) A rendszer erősségeinek ellenére azonban számos gyengeséget is megállapítottak a kutatás során, mint például a diszkriminációellenesség vagy az állampolgárság megszerzése.

A családegyesítés 1 év tartózkodás után lehetséges a közeli hozzátartozókkal, anélkül, hogy vizsgát kellene tenni spanyol nyelvből. Kritérium viszont a megélhetés és a megfelelő lakóhely igazolása. Az így szerzett tartózkodási engedélyek semmiben nem különböznek a más módon kapott engedélyektől. A rendszer problémájának az tekinthető, hogy ahhoz, hogy az újraegyesült személyek a szponzortól független engedélyt kapjanak, a családi köteleket fent kell tartani legalább 3 évig. (Pasetti - Cumella, 2020, 3-4. o.) Egy 2020-ban elfogadott intézkedés alapján a kiskorú spanyol gyermek szülei megkapják a hosszú távú tartózkodási engedélyt (IJESPOL, 2020).

A munkaerőpiaci mobilitás kapcsán fontos megjegyezni, hogy Spanyolországban a bevándorlók egyenlő feltételekkel és lehetőségekkel rendelkeznek, mint a spanyol állampolgárok a magánszektor és az önfoglalkoztatás területén, illetve a különböző állami foglalkoztatással kapcsolatos szolgáltatásokhoz is ugyanolyan hozzáférés garantált számukra, mint a szakképzéshez vagy a tanulmányi ösztöndíjakhoz. A spanyol politikák hiányosságát mutatja viszont az, hogy nem ismerik el automatikusan a harmadik országokban szerzett képesítéseket és okleveleket. (Pasetti - Cumella, 2020, 4. o.) Bár már évtizedekkel ezelőtt is

voltak erre irányuló törekvések, mint a már említett megállapodás Marokkóval, mégsem változott egyelőre a helyzet. Be kell látni azt is, hogy az azonos jogok biztosítása kevés ezen a területen is, ezt jól mutatják a következő adatok: Spanyolországban a migránsok mindössze 27%-a rendelkezik határozatlan idejű munkaszerződéssel, és közel 60%-uk kevesebbet keres a szakmaközi minimálbérnél (Iglesias-Rua-Ares, 2020, 149-152. o.). A munkaerőpiaci integráció hiányosságaira ad bizonyítékot az is, hogy a bevándorlók rugalmasabb kínálatot jelentenek, mint a spanyol munkavállalók, körükben a régiókon belüli mobilitás is magasabb, illetve válságok esetén a munkanélküliségi ráta elsősorban a bevándorlók között növekszik. (Defensor del Pueblo, 2020, 35-37. o.)

A politikai részvételt vizsgálva a MIPEX pontszámai alapján Spanyolország sokkal jobban teljesít az európai uniós átlagnál. Az országban a bevándorlók beléphetnek politikai pártokba, azonban jelentős problémák között meg kell említeni a bevándorlók szervezeteinek közfinanszírozásának hiányát, és azt, hogy az informálásukra nem fektetnek hangsúlyt. (Pasetti - Cumella, 2020, 4-5. o.)

A spanyol integráció politikák az oktatás területén már nem értek el magas pontszámot, mivel azon kívül, hogy biztosítják az oktatáshoz való jogokat és hozzáférést a külföldi származásúak számára is, nem könnyítik meg a helyzetüket. (ibid.)

A gyarmati múlt letelepedés esetén nem jelent semmilyen jogi könnyítést egyéb nem uniós tagországokból érkező személyekkel szemben, tehát e tekintetben jogi különbség nincsen a marokkói és a kolumbiai bevándorlók helyzete között. Azonban a spanyol állampolgárság igénylését illetően már jelentős a marokkóiak hátránya, hiszen a kolumbiaiak már 2 év spanyolországi tartózkodás után igényelhetik az állampolgárságot, míg a marokkóiaknak 10 évet kell várniuk ezzel. (Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación, 2022) A tartózkodás mellett további kritérium egy A2 szintű nyelvvizsga a spanyol nyelvből, illetve egy integrációs vizsga a történelmi, alkotmányos, és szociokulturális spanyol értékek ismeretéről. A vizsgák egyike sem ingyenes, így tulajdonképpen a gyakorlatban szükség van megfelelő pénzügyi háttérre is. (BOE, 2015, 105523. o.) Az állampolgárság igénylése viszont nem csak tartózkodás alapján történhet. Spanyol állampolgárral való házasságkötés esetén 1 év együttélés után kérvényezhető az állampolgárság. Állampolgárságra való jogosultságot képez az is a *ius sanguinis* alapelvnek megfelelően, ha spanyol állampolgár szülővel vagy nagyszülővel rendelkezik valaki, illetve, ha a kiskorú gyermeke spanyol állampolgár. (Balcells, 2022)

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy a szinte minden területen a spanyol jogszabályok alapján azonos jogok és lehetőségek illetik meg a bevándorló népeiséget is, azonban a számos

hátrány leküzdését nem teszik számukra könnyebbé, nem alkalmaznak speciális, irányzott politikákat az integrációjuk elősegítésére, melynek következtében de facto nem rendelkeznek a spanyol állampolgárokkal azonos lehetőségekkel és jogokkal.

IV.2. Az integráció mérése

A dolgozat fő célja a marokkói és kolumbiai bevándorlók integrációjának összehasonlítása. Ahogyan az az elméleti részben kiderült, az integráció jelenségét nem egyszerű definiálni sem, a mérése pedig még összetettebb, és rengeteg adat feldolgozását igényelné. Az elérhető adathalmaznak és a terjedelmi kereteknek megfelelően nem próbálkozom meg egy átfogó mérőszám létrehozásával. Ehelyett azonosítok olyan indikátorokat, amelyek kapcsolatban állnak a kisebbségi csoportok integrációjával, és ezek mentén fogom elemezni és összevetni a marokkóiak és a kolumbiaiak spanyol társadalomba történő beilleszkedését. Mivel célszerűbbnek tartom a kapcsolódó adatok bemutatásával együtt, a következő alfejezetekben indokolni azt, hogyan kapcsolódnak az egyes indikátorok az integráció folyamatához, az alábbi táblázatban (7. Ábra) csak felsorolom azokat.

Fejezet	Indikátor
4.3.1.	Fő költözést motiváló faktor
4.3.2.	Iskolázottság szintje
4.3.3.	Bevándorlók foglalkozása a származási országban
4.3.4.	A bevándorlás utáni első és a jelenlegi munkahely kapcsolata
4.3.5.	Munkanélküliségi ráta
4.3.6.	Segélyben részesülők aránya
4.3.7.	A bevándorlás és az elhelyezkedés között eltelt idő
4.3.8.	Családegyesítési szándék
4.3.9.	Családi állapot és az élettárs vagy házastárs születési országa
4.3.10.	Házasságkötési arányok
4.3.11.	Hosszú távú tartózkodási szándék

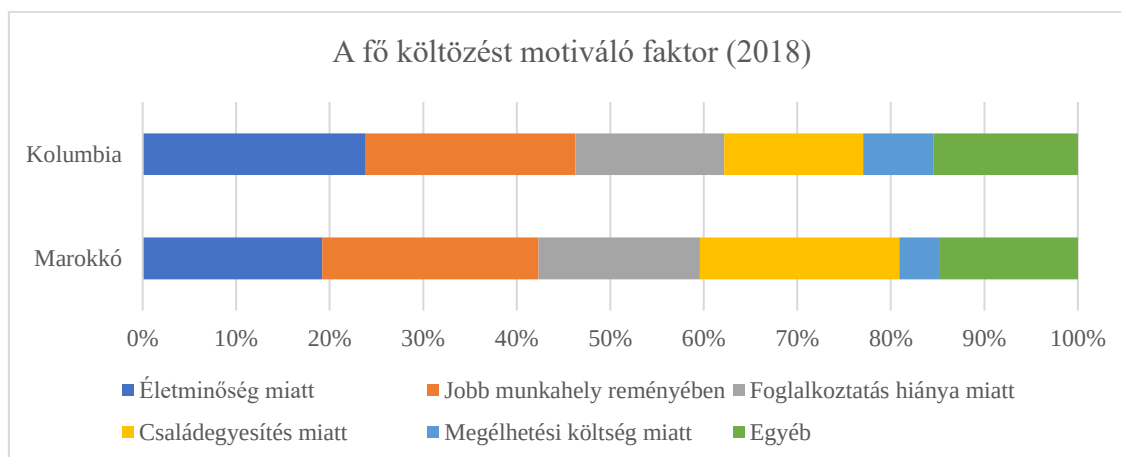
7. Ábra: Indikátorok az integráció sikerességének vizsgálatához

Az indikátorokhoz tartozó adatokat a legtöbb esetben grafikonok segítségével teszem szemléletesebbé. A statisztikai adatokban a bevándorló szó azokra vonatkozik, akik legalább 1 éve Spanyolországban élnek, 15 évnél idősebbek, és külföldön születtek. Nem veszi figyelembe azokat, akik külföldön születtek, de spanyol állampolgárként és 2 éves koruk előtt költöztek Spanyolországba.

IV.2.1. A fő költözést motiváló faktor

A fő költözést motiváló faktor árulkodhat arról, hogyan viszonyulnak a bevándorlók a spanyol társadalomhoz. Amennyiben a többség számára a Spanyolország felé irányuló migrációs döntés egy gazdasági lehetőség, úgy a munkaerőpiaci integráció erősebb lehet, azonban a szociális integrációra nem feltétlen törekednek. Ha a spanyol életminőség, kultúra ösztönözte a költözést, abban az esetben valószínűleg jobban hajlanak a kultúrához való alkalmazkodásra és a spanyol társadalomba történő beilleszkedésre is.

A migrációs elméletek jellemzően gazdasági szempontból közelítik meg a migráció kialakulását, ezzel a 8. Ábrán szemléltetett adatok is összhangban vannak. Nincsenek számottevő különbségek a marokkói és a kolumbiai bevándorlók fő motivációit tekintve. Az életminőség javulásának és a jobb munkahely találásának reménye, illetve az eredeti lakóhelyen a munkaerőpiaci kereslet alacsony szintje ösztönzi a legtöbbeket arra, hogy Spanyolországba költözzenek.

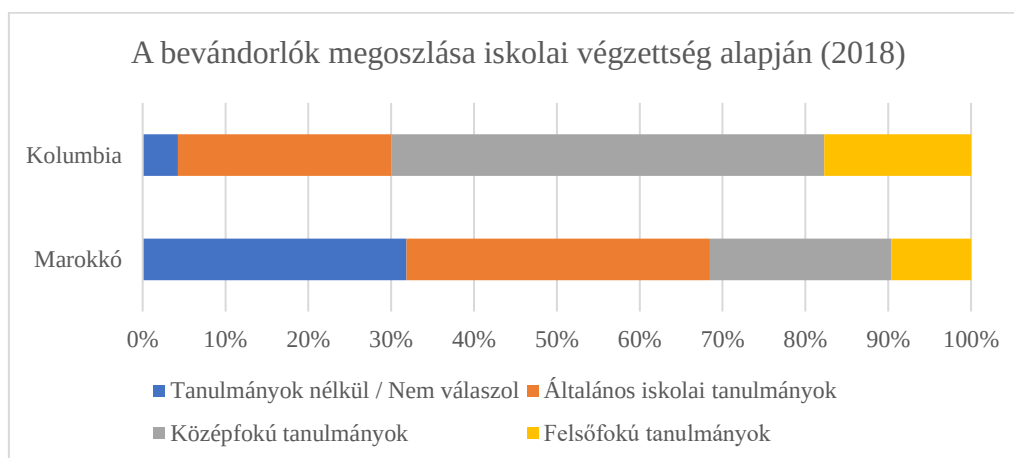
8. Ábra: A fő költözést motiváló faktor származási ország szerint (INE, 2022)

IV.2.2. Az iskolázottság szintje

A bevándorlók körében az iskolázottság szintjének vizsgálata releváns lehet a munkaerőpiaci lehetőségeikkel kapcsolatosan, illetve általánosan minél magasabb az iskolázottsági szint, annál több integrációt elősegítő lehetőség elérhető az egyének számára (Godenau et. al., 2014, 69. o.)

Ebben a tekintetben jelentős különbségek figyelhetők meg a származási országok alapján (9. Ábra). A Kolumbiából származók átlagosan sokkal képzettebbek, 70%-uk befejezte a középfokú tanulmányait, és a felsőfokú végzettséget szerettek száma közel kétszer annyi (17,7%), mint a marokkóiak körében (9,6%). A Marokkóból származó migránsok alig több, mint 30%-a fejezte be a középiskolát. (INE, 2022)

A tanulatlanság a marokkóiak esetében leginkább a nőkre jellemző. Az országban a 10 éven felüli nők körében az írástudatlanság meghaladta az 50%-ot a 2009-es adatok alapján (Llorent Bedmar – Terrón Caro, 2013, 46. o.).

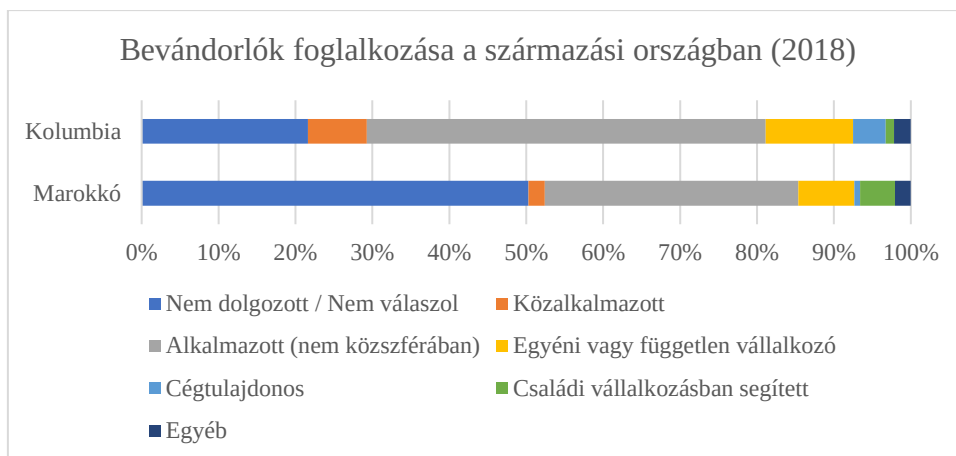
9. Ábra: A bevándorlók megoszlása iskolai végzettség alapján, származási ország szerint (Forrás: INE, 2022)

IV.2.3. A bevándorlók foglalkozása a származási országban

A bevándorlók eredeti foglalkozása azért lényeges, hogy azt összevetve a spanyolországi foglalkozással láthatóvá váljon, hogy a migráció milyen irányban befolyásolja a munkaerőpiaci mobilitást.

Sajnos a közzétett adatokban nem különítették el azt, aki úgy nyilatkozott, hogy nem tudja vagy nem válaszol attól, aki nem dolgozott a kiinduló országban. Azonban feltételezhetjük azt, hogy aki erre a kérdésre nem akar válaszolni, az valószínűleg nem rendelkezett betelepülése előtt munkahellyel, és talán a statisztikákat készítő is ezért vonták össze ezeket.

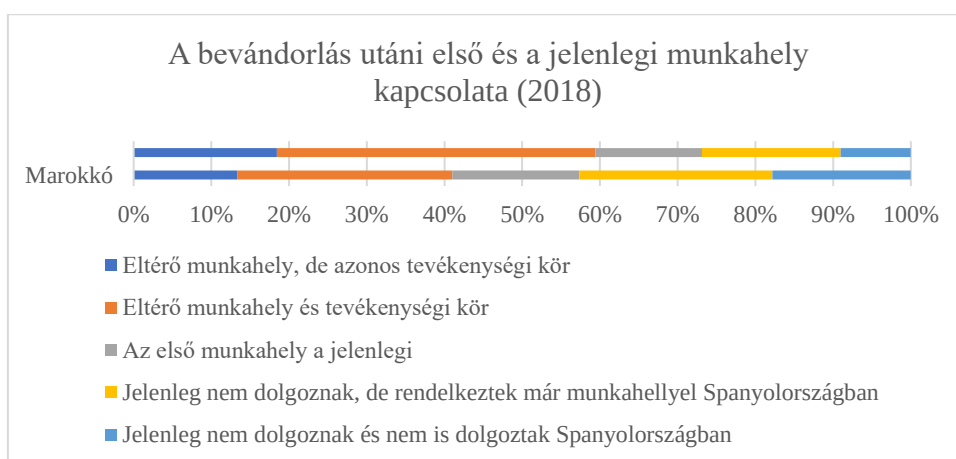
A két közösséget összevetve markánsan kirajzolódik a különbség, miszerint a marokkóiak fele nem dolgozott, vagy nem akart válaszolni a kérdésre, ami arra enged következtetni, hogy nem dolgozott, esetleg a fekete gazdaságot erősítette. (10. Ábra) A kolumbiaiak körében ez az arány nem éri el a 22%-ot. Azok, akik rendelkeztek munkahellyel a származási országban a legnagyobb arányban alkalmazotti munkaviszonyban dolgoztak, a kolumbiaiaknál valamennyivel nagyobb arányban voltak egyéni vagy független vállalkozók, a marokkói bevándorló közösség 5%-a pedig a családi vállalkozásban segédkezett. (INE, 2022)

10. Ábra: Az aktív népességhez tartozó bevándorlók foglalkozása a származási országban származási ország szerint (Forrás: INE, 2022)

IV.2.4. A bevándorlás utáni első és a jelenlegi munkahely kapcsolata

A bevándorlás utáni első és az aktuális munkahely kapcsolatát is azért tartom relevánsnak, mert következtetni lehet belőle arra, hogy létezik-e mobilitás a munkaerőpiacon, van-e lehetőség a fejlődésre, vagy esetleg éppen egy ellenkező irányú tendencia a jellemző. Ezt ismerteti a 11. Ábra. Ezekből az adatokból is látható, hogy a marokkóiak körében jelentősen magasabb a munkanélküliek aránya. Ha azoknak az arányát vizsgáljuk, akik valamilyen okból otthagyhatták (elbocsátás, felmondás) spanyolországi munkahelyüket, vagy a kezdettől fogva munkanélküli személyek arányát az adott kisebbségen belül, a marokkóiak aránya kétszerese a kolumbiaiakénak. A kolumbiai aktív népesség 41%-a már eltérő tevékenységi körben dolgozik, ami talán arra enged következtetni, hogy képesek voltak munkahelyet váltani, talán jobb állást szerezhettek, mint az első. A marokkóiak esetében ez kevesebb, mint a 28%-ukról mondható el. (INE, 2022)

11. Ábra: Az aktív népességhez tartozó bevándorlók első spanyolországi és jelenlegi munkahelyének kapcsolata (Forrás: INE, 2022)

IV.2.5. A munkanélküliségi ráta

A munkanélküliek számát elosztva az aktív népesség számával kiszámítottam a munkanélküliségi rátákat a kisebbségi csoportokban. A 12. Ábra a legnagyobb munkanélküliségi rátával rendelkező kisebbségeket mutatja be sorrendbe állítva, származási országuk alapján. Látható, hogy a marokkóiak között van a legtöbb munkanélküli – mind nominálisan, mind arányait tekintve. Az aktív marokkói származású népesség 16,7%-a munkanélküli, míg a kolumbiaiak körében ez a ráta csak 8,8% a 2018-as adatok alapján. A jelentős eltérés hátterében nyilvánvalóan több tényező állhat, melyek egy részét már szemléltettem is. Az iskolázottság szintje, illetve a kiinduló országbeli foglalkoztatást elemző adatok figyelembevételével nem meglepő, hogy a marokkóiak között magasabb a munkanélküliség. (INE, 2022)

Ahogy már ismertettem, a marokkói nők között szignifikáns az írástudatlanok aránya. A hagyományos családmódel alapján a muszlim nők számottevő része gazdaságilag nem aktív. Az integráció tekintetében ez jelentős hátrányt jelent számukra, hiszen, ha a szerepük a családi életre korlátozódik, lehetőségük is alig van beilleszkedni a spanyol társadalomba, mivel alig létesítenek kapcsolatot a domináns kultúra képviselőivel. Tovább nehezíti ezt a nyelvi faktor. 2007-es adatok alapján a Spanyolországban élő marokkói felnőtt nők 24%-a nem beszél a spanyol nyelvet. (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 39. o.) A kolumbiai bevándorló közösségben is nagyobb arányban vállalnak munkát a férfiak, mint a nők, de egyrészt nem akkora a nem dolgozó nők aránya, mint a marokkóiaknál, másrészt mivel esetükben a spanyol nyelv ismerete adott, nem teljesen szigetelődnek el a spanyol társadalomtól, és képesek akár munkaviszony nélkül is szociális kapcsolatok kiépítésére.

Az alacsony munkanélküliségi ráta az integráció nagyobb fokára utalhat. A magas munkanélküliségi ráta pedig kifejezetten gátolhatja a kisebbségi csoport sikeres beilleszkedését a spanyol társadalomba. Nehezebb gazdasági körülmények között nagyobb a marginalizálódás esélye, amely az integrációval ellentétes folyamat. Nagyobb esély van a bűnözés és a fekete gazdaság erősödésére is, illetve a befogadó társadalom a marginalizált csoportok felé jellemzően negatívan viszonyul. A magas munkanélküliségi ráta kialakíthatja, erősítheti a domináns népességben azt az elképzelést is, hogy a migránsok nem hasznos tagjai az ország gazdaságának. Mindez tovább erősíti a kirekesztési folyamatot, és egy öngerjesztő spirál alakulhat ki. A marginalizált rétegekbe tartozókat kisebb eséllyel fogják alkalmazni a munkaerőpiacon, tehát tovább fog növekedni a munkanélküliségi ráta, és a spirál így megy tovább és tovább.

Nem spanyol nemzetiségűek munkanélküliségi rátája származási ország szerint (2018)			
Származási ország	Munkanélküliek száma (fő)	Aktív népesség (fő)	Munkanélküliségi ráta
Marokkó	103 788	621 522	16,7%
Algéria	8 063	53 240	15,1%
Bulgária	16 716	111 911	14,9%
Olaszország	15 679	118 128	13,3%
Portugália	9 034	70 218	12,9%
Románia	74 513	584 985	12,7%
Ukránia	8 999	98 417	9,1%
Kolumbia	14 796	168 085	8,8%
Ecuador	10 800	125 339	8,6%
Venezuela	7 205	113 393	6,4%

12. Ábra: A nem spanyol nemzetiségűek munkanélküliségi rátája, származási ország szerint (Forrás: INE, 2022)

IV.2.6. A segélyben részesülők aránya

A munkanélküliségi ráták mellett érdekes megvizsgálni, hogy munkanélküli segélyben a bevándorló kisebbségek hány százaléka részesül. A következő táblázatot az utolsó oszlop (Segélyben részesülők aránya a munkanélküliek számához képest) alapján rendeztem sorba, így Ecuador az első, mivel az Ecuadorból származó munkanélküliek 68,7%-a részesül segélyben Spanyolországban. Látható az, hogy bár az összes nem spanyoloknak adott munkanélküli segély 18,7%-át a marokkóiak kapják, és csak 3,4%-át a kolumbiaiak, ha ezt a munkanélküliek számához viszonyítjuk, akkor már Kolumbia megelőzi e tekintetben Marokkót. A kolumbiai munkanélküliek majdnem fele kap támogatást, a marokkói származású munkanélkülieknek pedig 36,32%-a. (INE, 2022)

A munkanélküli segélyezés időtartama és összege a Spanyolországban akkreditált munkavégzéshez kapcsolódik, és nem függ az igénylő állampolgárságától. Feltétele a legális spanyolországi tartózkodás és a megfelelés a munkanélküli követelményeknek, de nem részesülnek sem hátrányban, sem előnyben a spanyol állampolgárokhoz képest. Mivel a tartózkodási engedély általában munkavállaláshoz kötődik, ezért nem lehetséges az esetek nagyrésztében, hogy valaki érkezése után rögtön segélyt vehessen fel. (Defensor del Pueblo, 2020, 63. o.) Ez alapján az eltérést részben az magyarázza, amit az előző alfejezetben szemléltettem: a marokkóiak 18%-a nem rendelkezett még egyszer sem Spanyolországban munkaviszonnyal, és ezért nincsen legális tartózkodási engedélye, így nem jogosult a munkanélküli segély igénylésére sem. A kolumbiai bevándorlóknak csak 9%-a igaz ez.

Nem spanyol nemzetiségűek munkanélküli segélyben részesülők száma származási ország szerint (2018)				
Származási ország	Segélyben részesülők száma (fő)	Segélyben részesülők aránya az összes segélyben részesülőhöz képest	Segélyben részesülők aránya az aktív népességéhez képest	Segélyben részesülők aránya a munkanélküliek számához képest
Ecuador	7 420	3,70%	5,90%	68,70%

Olaszország	10 002	5,00%	8,50%	63,79%
Románia	46 246	22,90%	7,90%	62,06%
Bulgária	10 139	5,00%	9,10%	60,65%
Ukránia	4 609	2,30%	4,70%	51,22%
Kolumbia	6 879	3,40%	4,10%	46,49%
Portugália	4 149	2,10%	5,90%	45,93%
Marokkó	37 694	18,70%	6,10%	36,32%

13. Ábra: A nem spanyol nemzetiségűek munkanélküli segélyben részesülők száma származási ország szerint a 2018-as adatok alapján (Forrás: INE, 2022)

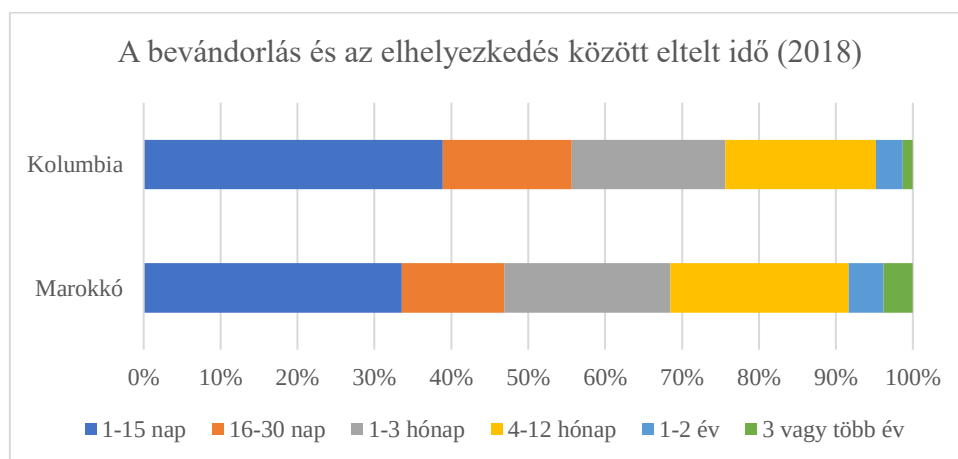
IV.2.7. A bevándorlás és az elhelyezkedés között eltelt idő

Az előzőekben vizsgáltakhoz szorosan kapcsolódik az, hogy átlagosan mennyi időbe telik az első munkahely megszerzése Spanyolországban, amit a 14. Ábrán illusztrálok, figyelmen kívül hagyva azokat, akik már meglévő munkaszerződéssel rendelkeztek az országba érkezve, illetve azokat, akik azóta sem helyezkedtek el, vagy nem válaszoltak a kérdésre. A grafikonon azt láthatjuk, hogy a kolumbiai bevándorlók jellemzően hamarabb állnak munkába, azonban nem olyan számottevő a különbség a két közösség tagjai között e tekintetben.

A szemléltetett rétegeken belül a marokkóiak 47%-a, a kolumbiaiak 56%-a helyezkedik el a bevándorlástól számított 1 hónapon belül, 1 év alatt pedig mindkét közösség esetén több mint 90% feletti az elhelyezkedés rátája. Ez, a célországba érkezést követő első időszak kiemelkedő jelentőségű a bevándorlók hosszú távú kilátásai és az integrációs folyamat szempontjából. A kérdés, hogy mennyire tudnak olyan munkahelyet találni, amely megfelel képzettségeiknek és igényeiknek. Általában ez nem teljesül, és a migránsokban nyomot hagy a gyors belépés hiánya a képzettségeiknek megfelelő szakmákban és a felfelé irányuló munkaerőmobilitást kínáló ágazatokban (Oficina Internacional del Trabajo, 2018, 1. o.). A 10. Ábrán szemléltettem, hogy a kiindulási országban is többségben voltak az alkalmazottak, azonban az eredeti foglalkozásokat és a spanyolországgal összehasonlítva láthatóvá válik a munkaadók általános hanyatlása és a férfiak körében az önálló vállalkozói tevékenységből a bér munkába való átállás. A migrációs folyamat eredményeként csökken a vezetők és az adminisztratív, illetve a közsférában alkalmazottak aránya, és nő a kézgalléros munkák szerepe. Elsősorban tehát inkább a szekunder piacon tudnak elhelyezkedni a marokkói és a kolumbiai migránsok, ami sok esetben a munkaerőpaci mobilitás lefelé irányuló folyamatát jelenti számukra, és gyakran együtt jár a bizonytalansággal, a kisebb szakszervezeti védelemmel, és az alacsony jövedelmi szintekkel. (Actis, 2009, 159; 167. o.)

A gyors elhelyezkedést számos tényező gátolhatja. Jelen összehasonlításban a különbségeket magyarázhatja a nyelvtudás kérdése mint speciális akadály a bevándorlók

esetében. A kolumbiaiak anyanyelve a spanyol, bár vannak különbségek a spanyolországi és a latin-amerikai dialektusok között, ez nem jelent akadályt a munkaerőpiacon. Ezzel szemben a marokkóiak többségének legfeljebb tanult idegen nyelve a spanyol, ahogyan ezt már kifejtettem a 3. fejezetben. A helyi lakossághoz képest az elhelyezkedést nagy mértékben nehezíti az is, amit az integrációs politikák kapcsán említettem, hogy Spanyolország nem ismeri el az Európai Unión kívül szerzett végzettségeket, így a munkaerőpiaci egyenlőség nem valósul meg a gyakorlatban.

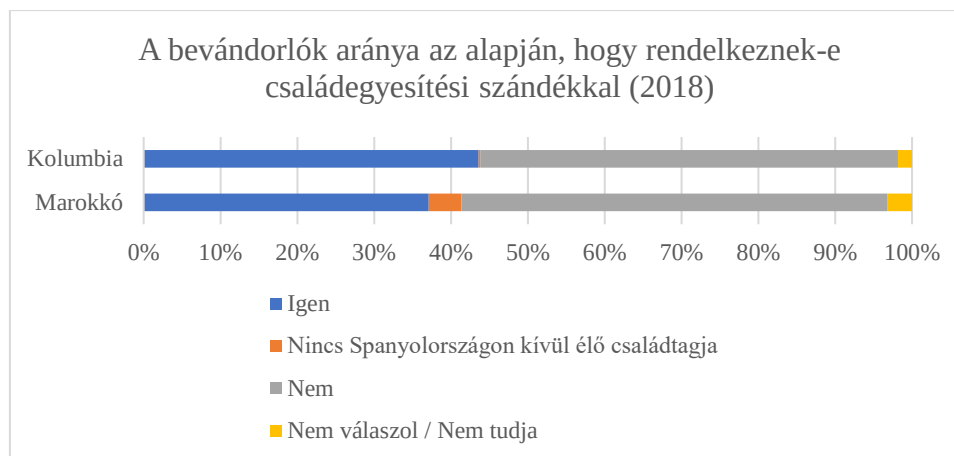

14. Ábra: A bevándorlás és az elhelyezkedés között eltelt idő, származási ország szerint (Forrás: INE, 2022)

IV.2.8. Családegyesítési szándék Spanyolországban

A kapcsolathálózati megközelítés elemeire már utaltam, amikor a migránsok útvonalkövetéséről volt szó, vagyis arról, hogy egy adott kiindulási helyről jellemzően ugyanarra a spanyol területre érkeznek a bevándorlók, ahol a legtöbb esetben segítséget is kapnak egymástól. Azonban ezt követően is fennmaradnak kapcsolatok a származási országban maradó családtagokkal és barátokkal, akik potenciálisan új migránsokká válhatnak. A családtagokat illetően a családegyesítési szándékát vizsgálhatjuk meg a bevándorlóknak, ezt mutatja be a 15. Ábra. Látható, hogy számottevő különbségek nincsenek a két vizsgált kisebbségi csoport között e tekintetben.

Amennyiben szeretnék Spanyolországban egyesíteni a családjukat, azaz odaköltöztetni a közeli családtagokat, az erősen utalhat az integrációs hajlandóságra, és annak magasabb fokára, mivel a kevésbé integrálódott egyének nehezebben boldogulnak, és nem terveznek hosszú távon maradni az országban, a családegyesítési szándék pedig hosszú távú tervekre utal.

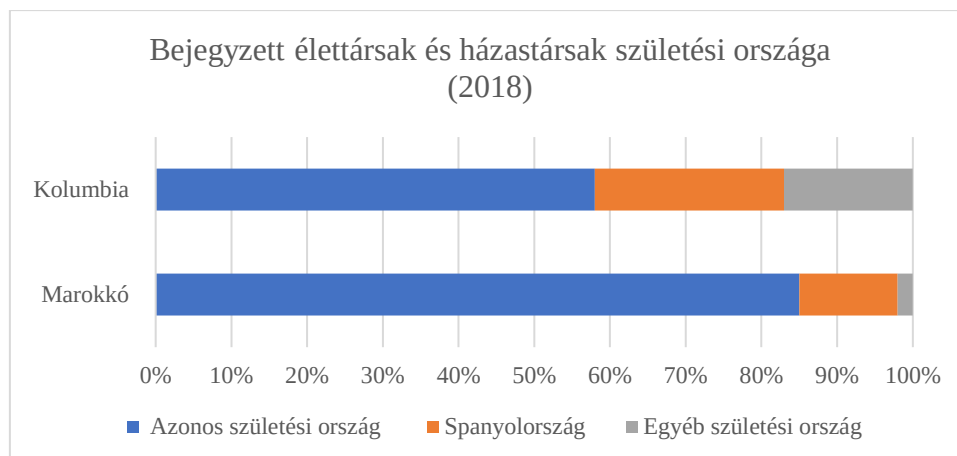

15. Ábra: A bevándorlók aránya az alapján, hogy rendelkeznek-e családegyesítési szándékkal, származási ország szerint (Forrás: INE, 2022)

IV.2.9. Családi állapot és az élettárs vagy házastárs születési országa

A családi egység központi szerepét mutatja, hogy bejegyzett élettársi vagy házastársi kapcsolatban van a marokkói bevándorlók 62,6%-a, a kolumbiaiaknak pedig 54,7%-a. Ez az arány hasonló a spanyolokéhoz, ami 52,3%. (INE, 2022)

A bejegyzett élettársi vagy házastársi kapcsolatban élők között a bevándorlók párjának születési országának megoszlását mutatja be a 16. Ábra. Alapvetően többségben vannak azok, akiknek a párja (élettársa vagy házastársa) ugyanonnan származik: a marokkóiak esetében 85%, a kolumbiaiak között 58%, ami jókora különbséget jelent és árulkodhat az integráció fokáról. Spanyolországban született párral rendelkezik a marokkói bevándorlók 13%-a, a kolumbiaiaknak 25%-a. A sikeres integráció elengedhetetlen feltétele a befogadó társadalommal való kapcsolatok kialakítása, a helyi társadalmi tőkéhez való hozzáférés. (Iglesias-Rua-Ares, 2020, 64-65. o.) Minél nagyobb arányban létesítenek élettársi vagy házastársi kapcsolatokat spanyolországi születésű egyénekkel, egyrészt, annál szélesebb helyi lakosokból (is) álló kapcsolati hálóval rendelkeznek valószínűleg, másrészt, az élettársi kapcsolat vagy házasság révén új lehetőségek nyílnak meg, és könnyebben mélyíthető az integráció. A házasság nem csak a szociális kapcsolatok terén jelent előnyt, hanem többek között a spanyol állampolgárság is könnyebben hozzáférhető általa, így már 1 évnyi együttélés után igényelhető. Ez a kolumbiaiak esetén nem jelenthet nagy ösztönzést, hiszen ahogyan azt korábban említettem, ők 2 év legális tartózkodás után már jogosultak az állampolgárság igénylésére, azonban a marokkói származású bevándorlóknak jelentős különbséget jelenthet, ugyanis esetükben 10 év tartózkodás a kritérium. (Balcells, 2022)

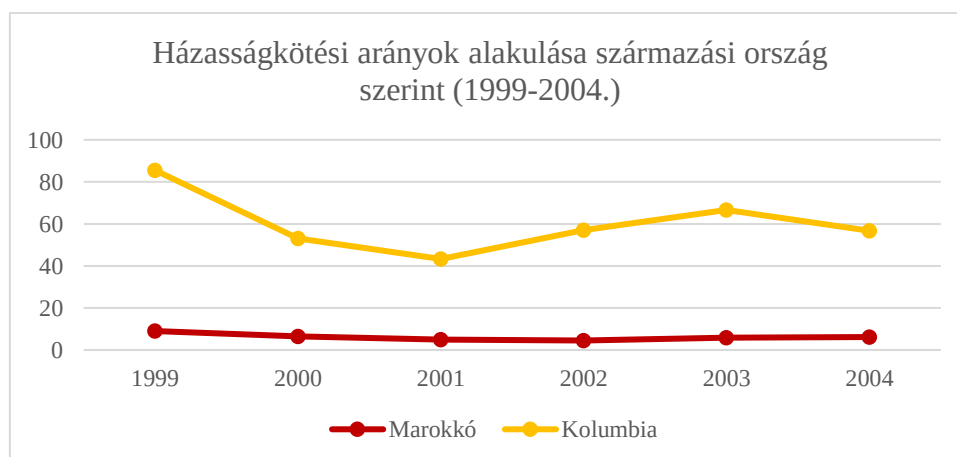
16. Ábra: A bejegyzett élettársi vagy házastársi kapcsolatban élő bevándorlók párjának születési országa, származási ország alapján (Forrás: Iglesias-Rua-Ares, 2020, 65. o.)

IV.2.10. Házasságkötési arányok

A házasságkötések magas száma Spanyolországban magasabb fokú integrációra utalhat, mivel amennyiben Spanyolországban házasodnak össze, az bizonyíték lehet hosszú távú céljaikra az országban, akár vegyes házasságról, akár kolumbiai és kolumbiai, illetve marokkói és marokkói közötti házasságkötésről van szó. A hosszú távú tartózkodási célok természetesen nem jelentik automatikusan az integráció nagyobb mértékét, viszont szoros kapcsolatban állhatnak egymással. (Robles Gavira, 2008, 187. o.)

A 17. Ábra mutatja az egyes években kötött házasságok számát 1000 főre vetítve, származási ország szerinti bontásban. Bár erre vonatkozóan csak 1999 és 2004 közötti adatok elérhetőek, azt gondolom, hogy a szembetűnő különbség nem tűnhetett el teljesen azóta sem.

Ebből tehát alapvetően arra következtethetünk, hogy a kolumbiai bevándorlók hosszú távú tartózkodási céljaikkal összhangban nagyobb arányban kötnek házasságot Spanyolországban. Azonban a származási országtól való távolság egy fontos faktor, és Marokkó közelsége miatt lehetséges, hogy a marokkói származásúak inkább hazautaznak a ceremóniára.

17. Ábra: A házasságkötési arányok alakulása, származási ország szerint (Forrás: Ministerio de Inclusión, Seguridad Social y Migraciones, 2004)

IV.2.11. Hosszú távú tartózkodási szándék

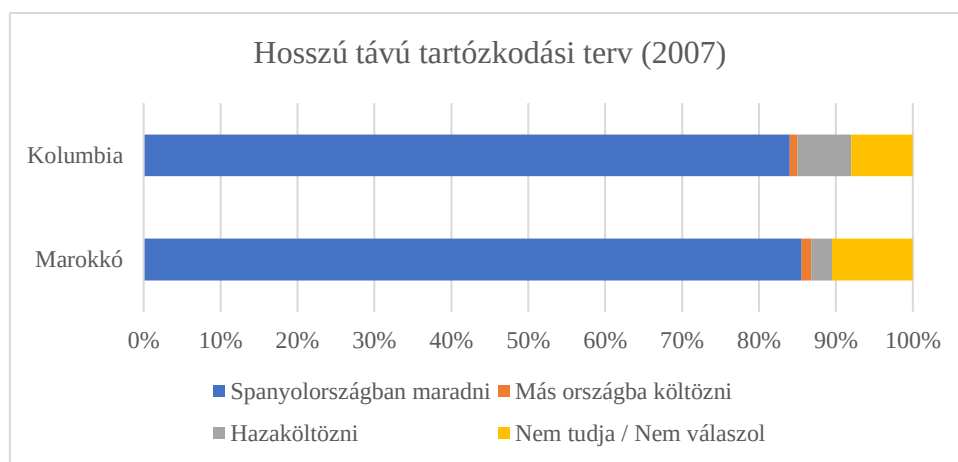
A legfrissebb elérhető adatok e kérdést illetően 2007-ből származnak, azonban már több indikátort kapcsolatba hoztam a hosszú távú tartózkodási szándékkal, így ennek bemutatását nélkülözhetetlennek tartom (18. Ábra).

A marokkói és kolumbiai migránsok 86, illetve 84%-a tervez hosszú távon maradni Spanyolországban. Ez magas fokú társadalmi és munkaerőpiaci integrációra is utalhat (Fernández Vítóres - Benlabbah, 2014, 39. o.), hiszen, ha nem lennének képesek az integrációra, ha sok szempontból hátrányos helyzetben éreznék magukat, vagy a marginalizálódás jellemezné közösségüket, valószínűleg más országban próbálnának újra szerencsét (mindkét esetben 1%), vagy hazaköltöznének (3, illetve 7%) (INE, 2022).

Az integráció sikeressége tehát befolyásolja tartózkodási vagy hazatérési szándékot, azonban más tényezők is hatással lehetnek rá. A hazatérési szándék értékelésével kapcsolatban két megközelítést érdemes megemlíteni. Egyfelől, az Újvilágba irányuló migráció kapcsán a vándorlásokat alapvetően véglegesnek tekintették, és a hazatérést gyakran a kudarccal asszociálták. Másfelől viszont, az európai elméletek felfogásában a migráció egy átmeneti jelenség is lehet. Ebben az esetben a kitűzött célok elérése után az egyének visszatérnek a kiindulási országba, tehát a hazatérés így a sikerrel áll összefüggésben. Ahogyan azt már a migrációs elméletekkel szóló fejezetben említettem, a távolság okozta többletköltségek jellemzően a célországbeli hosszabb tartózkodásra ösztönzik a bevándorlókat. (Robles Gavira, 2008, 175-176. o.) A két vizsgált csoport között jelentős eltérés van a távolság kapcsán, hiszen míg a marokkóiak viszonylag könnyen és olcsón utazhatnak a két ország között, a Kolumbia és Spanyolország közötti út már számottevően magasabb költségekkel jár. Azonban, mivel most a végleges hazatérési szándékáról beszélünk, nem olyan releváns ez a különbség, egyrészt mivel az egyszeri költséget jelent csak, másrészt pedig a felmérésben a szándékot vizsgálták, amely attól, hogy esetleg nem rendelkeznek a szükséges erőforrásokkal vagy nem adottak a körülmények, még létezhet.

További lényeges faktorok lehetnek az egyéni preferenciák és a vándorlást kiváltó fő okok. Amennyiben ezek az okok még fennállnak, nem valószínűsíthető a hazatérés szándéka. Ahogyan azt már láthattuk, a fő motiváló tényezők között jellemzően gazdasági természetű okokat neveztek meg a migránsok, és mivel a kiinduló országok gazdasági helyzete nem tud könnyen felzárkózni a spanyol gazdasághoz, Spanyolország még mindig, a jelenlegi válság ellenére is több lehetőséget kínálhat a munkavállalók számára.

Jellemzően azok a bevándorlók terveznek visszaköltözni a származási országukba, akik még nem régóta (kevesebb mint 1 éve) vagy már több mint 10 éve tartózkodnak Spanyolországban (Llorent Bedmar – Terrón Caro, 2013, 54. o.). Mivel az eleje a legnehezebb része az adaptációs és az integrációs folyamatnak, érthető, hogy a kezdeti szakaszban magasabb az aránya azoknak, akiknek nem áll szándékában a hosszú távú spanyolországi tartózkodás. A másik oldalra egy magyarázat az lehet, hogy egyre erősödik az emberekben a nosztalgia érzése, és sok év után inkább visszavágyódnak már a származási helyükre, vagy esetleg az évek során sikeresen teljesítették eredeti migrációs céljukat, esetleg a költözést motiváló faktor már megváltozott.

18. Ábra: A bevándorlók hosszú távú tartózkodási terve, származási ország alapján (Forrás: INE, 2022)

IV.3. Az eredmények összegzése

Összegezve a 11 indikátor segítségével bemutatott adatokat, azt mondhatjuk, hogy a munkaerőpiaci integráció tekintetében nagy különbségek találhatók a marokkói és a kolumbiai bevándorlók között. Elsőként a munkaerőpiaci integrációra fókuszálva láthatjuk, hogy a marokkói migránsok jelentős hányada a kiindulási országban sem dolgozott, illetve az iskolázottságuk általános szintje szignifikánsabban alacsonyabb a kolumbiai származásúakhoz képest. E két tényező ismerete után már nem is olyan meglepő, hogy körükben kétszer akkora a munkanélküliségi ráta, viszont a munkanélküliek számához viszonyítva a kolumbiai bevándorlók 10%-kal nagyobb arányban részesülnek munkanélküli segélyben. Ezt magyarázza a segélyre való jogosultság egyik kritériuma, mely alapján csak azok igényelhetnek ilyen támogatást a spanyol államtól, akik már rendelkeztek az országban munkaviszonnyal.

Ahogy a dolgozat több pontján is utaltam rá, ezeknek a különbségeknek a kialakulásában központi szerepet játszanak az iszlám szabályrendszereken alapuló marokkói családmodellek és tradíciók. Az iszlám jog markánsan eltérő szerepet tulajdonít a férfiaknak és

a nőknek a társadalomban (Cobano-Delgado, 2008, 403-404. o.). A hagyományos családmodell szerint a nők legfőbb feladata a gyermekek nevelése és oktatása, továbbá a háztartás vezetése (Llorent Bedmar – Terrón Caro, 2013, 40. o.) A migráció után ugyanakkor a gazdasági növekedés, a média, az oktatás, valamint az európai családmodellek és kultúra együttes hatásának köszönhetően olyan átalakulási folyamatok kezdődnek, melyek elsősorban a családon belüli struktúrákat, kapcsolatokat, illetve szerepeket érintik (Llorent - Cobano-Delgado, 2009, 32. o.). Ez azt is jelentheti, hogy a marokkói családstruktúra, bár lassan, de idomul a spanyol társadalmi normáknak megfelelően, és ez az integrációs folyamat részét képezi. Ennek ellenére a kulturális örökségüket, hiedelmeiket, értékeiket és normáikat a szülők továbbadják a gyermekeiknek. Egy 2009-es tanulmány szerint a marokkói bevándorlók második generációjához tartozó fiatalok körében jelentős szerepet játszik a nemzeti identitásuk (a minta 85%-ában), ráadásul a vallás szerepénél fontosabbat (Llorent Bedmar – Terrón Caro, 2013, 39. o.). Ez jól mutatja, hogy bár az integrációs folyamat elindult, például a családon belüli szerepek változásával, a kulturális integráció még nagyon kezdeti szakaszban jár.

A marokkói nők tehát gyakran a hagyományos szereptől távol álló tulajdonságokat sajátítanak el a letelepedés után. A társadalmi-strukturális és kulturális integrációjuk mértékét nagy mértékben befolyásolja, hogy milyen kapcsolati hálót képesek kialakítani. Ennek modellezésekor három lehetőséget, stratégiát különböztethetünk meg egymástól. A hagyománykövető magatartást a helyek, tevékenységek, szerepek nemek szerinti elkülönítése jellemezi továbbra is, a migráció kevés változást eredményez ebben az esetben. A második opció az átmeneti stratégiák megjelenése, ami a hagyományos modell válságát jelenti, és a tradicionális szerep mellett megjelennek új elemek is. Végül pedig elkülöníthetjük azon nők körét, ahol megváltoznak ezek a szerepek, és akár teljesen el is tűnhetnek az iszlám vallási kereteknek megfelelő vonások. (Alcalde et. al., 2002, 42-43. o.) A nők nagyrésze valamilyen szinten önállóbbá válik a migráció során, amelyet nagyon jól érzékeltet a Spanyolországban dolgozó marokkói nők aránya, amely több mint kétszeresére nőtt a migrációt megelőző arányhoz képest (Llorent Bedmar – Terrón Caro, 2013, 50-51. o.). Azonban a hagyományos magatartást követő esetén sokkal kevesebb esély van az integrációra, mivel tulajdonképpen elszigetelődnek a befogadó társadalomtól, és nem épül ki egy olyan szociális háló, amely az integrációs folyamat kulcsfontosságú eleme.

E tekintetben a kolumbiai bevándorlók hatalmas előnyt élveznek az integráció területén, hiszen az azonos vallásnak, a közös nyelvnek és a hasonló kultúrának köszönhetően sokkal kevesebb akadály áll előttük. Azonban talán nem annyival előrehaladottabb az integrációjuk, mint amennyire ezek alapján azt feltételezhetnénk. A társadalmi-kulturális integráció

tekintetében szembetűnő eltérést mutatott a bevándorlók élettársának, házastársának születési országa szerinti megoszlása. A Kolumbiából érkező migránsok esetében sokkal jellemzőbb az exogám, saját csoportjukon kívüli kapcsolatok létesítése, ami egyrészt utal az integráció magasabb szintjére, illetve szélesíti a lehetőségeket az integrációs folyamat sikeressége felé. A házasságkötési arányok is szignifikánsabban magasabbak a kolumbiai közösség körében, azonban a családegyesítési és a hosszú távú tartózkodási szándék területén kifejezetten hasonló arányokat figyelhetünk meg.

V. Konklúzió

Dolgozatom fókuszában a kolumbiai és a marokkói bevándorlók spanyolországi integrációs folyamatában szerepet játszó faktorok azonosítása, az integráció sikerességének összevetése a két csoport között, illetve a különbségek okainak feltárása állt. Az integrációt befolyásoló tényezők között elsősorban a vallást, a nyelvet, a kultúrát, illetve a bevándorlók iskolázottságának szintjét azonosítottam. Fontos figyelembe venni, hogy ezek a faktorok kölcsönösen hatnak egymásra.

Ezek mellett még számos egyéb tényező hatással van az integrációra, mint például a befogadó állam és a küldő ország közötti politikai kapcsolatok. A Spanyolország és Marokkó kapcsolatában az észak-afrikai országból kiinduló illegális bevándorlás folyamatos feszültséget okoz, és az elmúlt évet a két állam közötti diplomáciai válság jellemezte.

Ezzel szemben Spanyolország igyekszik jó és szoros kapcsolat kialakítására és fenntartására Latin-Amerikával. 2001-ben Piqué (6. o.) (akkori külügyminiszter) úgy nyilatkozott: "Spanyolorzágnak két lelke van: Európa és Latin-Amerika". Az Európai Közösségekhez történő csatlakozás során is külön kiemelték a két régió együttműködésének fenntartását, és a spanyol kormány a Csatlakozási Okmányhoz csatolt nyilatkozataiban ígéretet tett arra, hogy a külpolitika egyik fő irányvonala a latin-amerikai együttműködés marad. Természetesen Spanyolorzágnak mindez az érdekében állt, így növelte szerepét mind a két kontinensen, hidat formálva azok között. (Szilágyi, 2006, 155-161. o.)

A befogadó társadalom hozzáállása is rendkívül fontos tényező az integráció kérdésében. A spanyol kormány által képviselt politikáknak megfelelően a társadalom is nyitottabb álláspontot képviselhet a kolumbiai bevándorlók integrációja felé a marokkóiakhoz képest. Ha csak a legnépszerűbb spanyol napilap online felületén rákeresünk a Kolumbia és Marokkó szavakra, egészen más hangulatvételű írások kerülnek szemünk elé. Kolumbia esetén a sportesemények, az ottani választások eredményei, a kolumbiai demokrácia hiányosságait taglaló cikkek sora tűnik fel. Marokkó kapcsán pedig az irreguláris migráció, a diplomáciai

kapcsolatok alakulása, illetve a konfliktus kulcskifejezések dominálják a cikkeket. (El País, 2022)

Összefoglalva tehát a marokkói bevándorlók alacsonyabb fokú integrációját magyarázó faktorokat két kategóriára lehet bontani. Egyrészt, az oktatási aspektus, vagyis az alacsony iskolázottsági szint nagy szerepe a munkanélküliségben és a munkaerőpiaci-gazdasági integráció területén, ami hatással van a társadalmi-kulturális integrációra is, sőt, a bemutatott út mentén kialakulhat a marginalizálódási spirál is. Másrészt, a korlátozott kapcsolati háló a spanyol társadalomban, amelyben nagy szerepet kap a „másik oldal”, azaz a befogadó társadalom erőteljes előítéletessége és az intézményi diszkrimináció a marokkói bevándorló közösséggel szemben (Iglesias-Rua-Ares, 2020, 213. o.).

Mindezek arra engednének viszont következtetni, hogy szignifikánsabb eltéréseket találhatunk a két kisebbségi csoport integrációját tekintve. Azonban, bár vannak különbségek, azok nem minden területen kirívóak. Ez viszont sajnos nem azt jelenti, hogy a marokkói migráns közösség is jól be tud illeszkedni a spanyol társadalomba, hanem inkább azt, hogy a kolumbiai migránsok integrációja is mutat hiányosságokat.

A latin-amerikai bevándorlókat a kulturális rokonságuk, a *hispanidad* összekötő ereje miatt a spanyol társadalom széles köreiben jó „jelölteknek” tartják az integráció szempontjából, azonban ez sem jelenti diszkriminációmentességet. Ráadásul a latin-amerikaiakat sem vehetjük egy kalap alá – ezért is vizsgáltam külön a kolumbiai migránsokat -, mivel Spanyolországban negatívan viszonyulnak az Andok térségéből érkező bevándorlók (köztük a kolumbiaiak) felé. (Buettner, 2020, 168-169. o.)

Fontos figyelembe venni, hogy az elmúlt időszakban a spanyol gazdaság is sokféle nehézséggel küzdött, nehezen lábalt ki a 2008-as világválságból, jelenleg pedig a Covid-járvány okozta válság gátolja a gazdasági növekedést. Említettem azt is, hogy a válságok okozta nehézségek és bizonytalanságok elsőként a bevándorló munkavállalók csoportján csapódnak le, de mindezek ellenére a migránsok nagyrésze Spanyolországban maradt, és hosszú távon is így tervezi jövőjét. Ezek arra utalnak, hogy a társadalmi integráció sikeres, azonban ezzel szemben a gazdasági integráció nem csak a marokkói bevándorlók esetén alacsony szintű. A kolumbiai migránsok nagyrészt is igaz, hogy a migráció egy lefelé irányuló mobilitással járt együtt, többen végeznek a férfiak körében fizikai munkát, a nők körében pedig háztartási munkát, mint a kiinduló országban. (Iglesias-Rua-Ares, 2020, 137-139. o.) Spanyolország és a vizsgált kisebbségek esetén tehát nem látható a duális munkaerőpiaci elméletnél említett tendencia, miszerint egyre több külföldi munkavállaló előtt nyitva áll a primer piac is. A marokkói és a kolumbiai származású migránsok nagyrésze csak a szekunder piacon tud

elhelyezkedni, gyakran bizonytalan körülmények és kifejezetten alacsony munkabér mellett. Tovább súlyosbítja helyzetüket a gyakori kiszolgáltatottság, amivel a munkaadók visszaélhetnek. A kiszolgáltatottság főleg akkor jellemző, amikor az ún. új közgazdasági elméletek kockázatminimalizáló magatartásának megfelelően alakult ki az elvándorlás, és a származási országban maradt, a migráció megvalósulását erőforrásaikkal támogató rokonok várják a kivándorolt egyén hazautalásait. Azt láthatjuk tehát, a munkaadók szempontjából legalábbis, hogy a migránsok annyira kívánatosak, amennyire kizsákmányolhatók (Buettner, 2020, 168. o.).

A bevándorlók integrációs folyamatát Spanyolországban elősegítené egy új megközelítés alkalmazása a migránsokkal szemben. A közvéleményt és a társadalom hozzáállását nagy mértékben befolyásolja az, hogy a politikai párbeszédben az irreguláris migrációt hangsúlyozzák, szinte teljes mértékben arra terelődik a fókusz, miközben a bevándorlók túlnyomó többsége legális státusszal rendelkezik az országban. (Iglesias-Rua-Ares, 2020, 217. o.) Ahogyan azt már több szempontól is kifejtettem, a spanyol gazdaságnak és társadalomnak szüksége van a bevándorló népességre, mégsem koncentrálnak a minden fél számára előnyös integráció elérésnek elősegítésére. Ahogyan a MIPEX elemzése során is kiderült, bár jogilag egyenlők a bevándorlók, az a gyakorlatban nem tud megvalósulni a kifejezetten a migránsok igényeire szabott, célzott politikák híján.

A specifikusabb integrációs politikák kialakításához és további kutatásokhoz hasznos lehet a származási országokon belül nemek szerinti bontásban vizsgálni az integrációt. Jelen dolgozat terjedelmi korlátait tekintve csak a marokkói nők helyzetét mutattam be röviden, ugyanis azt kulcsfontosságúnak tartottam az integrációval kapcsolatos különbségek okainak feltárásához, viszont ennél sokkal részletesebben és átfogóbban is célszerű lenne foglalkozni a nemek alapján elemzett adatokkal és társadalmi jelenségekkel.

További érdekes kutatási irány az integrációs folyamatokkal összefüggésben az iszlám vallás szerepének, a spanyol társadalom iszlám valláshoz viszonyulásának, a küldő államok szerepének és diaszpóráikkal való kapcsolatának, illetve a bevándorlók érdekvédelmi szervezeteinek és a civil szervezeteknek (amelyek célja a migráns közösségek segítése) vizsgálata. Mindezeket figyelembe véve kialakíthatók lennének olyan politikák, amelyek képesek hatékonyan ösztönözni a bevándorló csoportok integrációját a befogadó társadalomba. A befolyásoló faktorok megértése rendkívül fontos feladata a befogadó államnak, mivel neki kell a kezdeményező és vezető szerepet betöltenie a folyamat során, lévén, hogy az integrálódás a többségi társadalomba történik (Rostoványi, 2010, 54. o.)

Irodalomjegyzék

Elsődleges források

BOE (Boletín Oficial del Estado [Állami hivatalos hírlevél]) (2015): *Real Decreto 1004/2015, de 6 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento por el que se regula el procedimiento para la adquisición de la nacionalidad española por residencia* [2015. november 6-i, 1004/2015 Királyi Rendelet, amely jóváhagyja a spanyol állampolgárság lakóhely alapján történő megszerzésének eljárását szabályozó rendeletet]. Boletín Oficial del Estado, 2015. november 5. 105523. o. Elérhető: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2015-12047 (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 19.)

BOE (Boletín Oficial del Estado [Állami hivatalos hírlevél]) (2018): *Real Decreto-ley 7/2018, de 27 de julio, sobre el acceso universal al Sistema Nacional de Salud* [2018. július 27-i, 7/2018 Királyi Törvényerejű Rendelet a nemzeti egészségügyi rendszerhez való egyetemes hozzáférésről]. Boletín Oficial del Estado, 2018. július 30. 76258. o. Elérhető: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2018-10752> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 19.)

Defensor del Pueblo [Ombudsman] (2020): *La contribución de la inmigración a la economía española* [A bevándorlás hozzájárulása a spanyol gazdasághoz]. Defensor del Pueblo, 2020.

Európa Tanács (1997): *Measurement and Indicators of Integration* [Az integráció mérése és mutatói]. Európa Tanács, 1997. Elérhető: https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/documentation/Series_Community_Relations/Measurement_indicators_integration_en.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2021. 11. 14.)

Európai Bizottság (2011): *Indicators of Immigrant Integration - A Pilot Study* [A bevándorlók integrációjának mutatói – Kísérleti tanulmány]. Európai Bizottság, 2011. Elérhető: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-RA-11-009> (Utolsó elérés dátuma: 2021. 11. 14.)

IJESPOL (Instituto Jurídico de Estudios Policiales [Rendőrtudományi Jogi Intézet]) (2020): „Instrucción 8/2020 de la Dirección General de Migraciones” [A Migrációs Főigazgatóság 8/2020 Utasítása]. Instituto Jurídico de Estudios Policiales, 2020. 10. 31. Elérhető: <https://www.ijespol.es/instruccion-dgm-8-2020-sobre-la-residencia-en-espana-de-los-progenitores-nacionales-de-terceros-paises-de-menores-ciudadanos-de-la-union-incluidos-espanoles/> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

INE (Instituto Nacional de Estadística [Országos Statisztikai Intézet] (2022) Elérhető: <https://www.ine.es/dyngs/INEbase/listaoperaciones.htm> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación [Külügyminisztérium, Európai Unió és Együttműködési Minisztérium] (2021): *Nacionalidad* [Állampolgárság]. Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea y Cooperación, 2021. Elérhető: <http://www.exteriores.gob.es/Consulados/BOGOTA/es/InformacionParaExtranjeros/Paginas/Nacionalidad.aspx> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

MTI [Ministerio de Trabajo e Inmigración] (2014): *Plan estratégico de ciudadanía e integración 2011–2014*. [Stratégiai terv az állampolgárságról és az integrációról 2011-2014.]. Ministerio de Trabajo e Inmigración, 2014. Elérhető: http://extranjeros.empleo.gob.es/es/Programas_Integracion/Plan_estragico2011/pdf/PECI-2011–2014.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Oficina Internacional del Trabajo [Nemzetközi Munkaügyi Hivatal] (2018): *Integración de los inmigrantes en el mercado de trabajo* [A bevándorlók munkaerő-piaci integrációja]. Oficina Internacional del Trabajo, 2018. Elérhető: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_644829.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Organization of African Unity [Az Afrikai Egység Szervezete] (1994): *Addis Ababa Document on Refugees and Forced Population Displacements in Africa* [Addisz-Abeba-dokumentum a menekültekről és a lakosság kényszerű kitelepítéséről Afrikában]. Organization of African Unity, 1994. Elérhető: <https://www.refworld.org/docid/3ae68f43c.html> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

UNHCR (2006): *Cartagena Declaration on Refugees* [Cartagenai Nyilatkozat a Menekültekről], UNHCR, 2006. Elérhető: <https://www.unhcr.org/about-us/background/45dc19084/cartagena-declaration-refugees-adopted-colloquium-international-protection.html> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)

UNHCR (2010): *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees* [Egyezmény és Jegyzőkönyv a Menekültek Jogállásáról]. UNHCR, 2010. Elérhető: <https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)

Világbank (2022): Elérhető: <https://databank.worldbank.org/databases> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)

Másodlagos források

Tudományos források

Actis, W. (2009): „La migración colombiana en España: ¿salvados o entrampados?” [A kolumbiai migráció Spanyolországban: menekülés vagy csapda?]. *Revista de Indias*, 69. évf. 245. sz., 145-170. o. DOI: 10.3989/revindias.2009.006

Adell, C. B. (1994): „La integración social de los inmigrantes y las organizaciones no gubernamentales (ONGs)” [A bevándorlók társadalmi integrációja és az NGO-k]. *Papeles de Geografía*, 20. sz., 119-132. o. Elérhető: <https://revistas.um.es/geografia/article/view/44511> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

Alcalde González-Torres, A. R. et al. (2002): „Las mujeres marroquíes en Cataluña: entre la transgresión y el cambio” [Marokkói nők Katalóniában: az áthágás és a változás között]. *Revista Catalana de Sociología*, 18. sz., 27-44. o. Elérhető: <https://raco.cat/index.php/RevistaSociologia/article/view/222371> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 19.)

Alencar, A. – Deuze, M. (2017): „News for assimilation or integration? Examining the functions of news in shaping acculturation experiences of immigrants in the Netherlands and Spain” [Hírek az asszimilációért vagy integrációért? A hírek szerepének vizsgálata a bevándorlók akkulturációs tapasztalatainak alakításában Hollandiában és Spanyolországban]. *European Journal of Communication*, 32. évf. 2. sz., 151-166. o. DOI: 10.1177/0267323117689993. Elérhető: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0267323117689993> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 19.)

Álvarez Llanos, J. (2012): „Inmigración colombiana en España: fenómeno multidimensional” [Kolumbiai bevándorlás Spanyolországba: multidimenzionális jelenség]. *Económicas CUC*, 33. évf. 1. sz., 33-46. o.

Andorka R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.

Babbie, E. R. (2017): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.

Baricz N. A. (2017): „Dél-amerikai bevándorlás Spanyolországba”. In: Dr. Habil Besenyő J. –

Barton, S. (2009): *A history of Spain*. Macmillan International Higher Education, London.

Benyaya, Z. (2007): „La enseñanza del español en la secundaria marroquí: aspectos fónicos, gramaticales y léxicos” [A spanyol nyelv oktatása a marokkói középiskolákban: hangtani, nyelvtani és lexikai vonatkozások]. *Revista Nebrija De Lingüística Aplicada a La Enseñanza De Lenguas*, 1. évf. 2. sz., 1-61. o. DOI: <https://doi.org/10.26378/rmlael0284> Elérhető: <https://revistas.nebrija.com/revista-linguistica/article/view/84> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

Buettner, E. (2020): „Europeanising Migration in Multicultural Spain and Portugal During and After the Decolonisation Era” [A migráció európaivá válása a multikulturális Spanyolországban és Portugáliában a dekolonizációs korszak alatt és után]. *Itinerario*, 44. évf. 1. sz., 159-177. o. DOI: 10.1017/S0165115320000091. DOI: 10.1017/S0165115320000091 Elérhető: <https://www.cambridge.org/core/journals/itinerario/article/europeanising-migration-in-multicultural-spain-and-portugal-during-and-after-the-decolonisation-era/6C1A8BBE147DFCA171044D426565AAE8> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

Cachón Rodríguez, L. (2009): „En la "España inmigrante": entre la fragilidad de los inmigrantes y las políticas de integración” [A „bevándorló Spanyolországban”: a bevándorlók törekénysége és az integrációs politikák között]. *Papeles de CEIC*, 1. sz., 1-35. o. Elérhető: <https://addi.ehu.es/handle/10810/41576> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Castilla Vázquez, C. (2017): „Mujeres en transición: la inmigración femenina africana en España” [Nők átalakulóban: az afrikai női bevándorlás Spanyolországban]. *Migraciones internacionales*, 9. évf. 2. sz., 143-171. o. DOI: <https://doi.org/10.17428/rmi.v9i33.290> Elérhető: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1665-89062017000200143 (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

Castles, s. – Haas, H. – Miller, M. (2014): *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World* [A népvándorlás kora. Nemzetközi népességmozgások a modern világban]. Palgrave Macmillan, Hampshire.

Cobano-Delgado Palma, V. (2008). „Repercusiones socioeducativas de las reformas del Código Familia en Marruecos” [A Családjogi Könyv reformjainak társadalmi-oktatási hatásai Marokkóban]. *Foro de Educación*, 6. évf. 10. sz., 401-424. o. DOI: 10.14516/fde Elérhető: <https://www.forodeeducacion.com/ojs/index.php/fde/article/view/167> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

Elias, J. (2011): „Inmigración y mercado laboral: antes y después de la recesión” [Bevándorlás és munkaerőpiac: a recesszió előtt és után]. *Documentos de Economía "La Caixa"*, 20. sz., 1-

33. o. Elérhető: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3719880> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

Éltető A. (2008): *A tömeges bevándorlás hatásai a spanyol gazdaságra*. MTA VKI, Budapest.

Éltető A. (2012): *Spanyolország mélyülő válsága*. MTA KRTK VGI, Budapest. Elérhető: <http://real.mtak.hu/4202>

Ennaji, M. (2002): "Language Contact, Arabization Policy and Education in Morocco" [Nyelvi kapcsolat, arabizációs politika és oktatás Marokkóban]. In: A. Rouchdy (szerk.): *Language Contact and Language Conflict in Arabic: Variations on a Sociolinguistic Theme*. Routledge Curzon, New York, 70-90. o. Elérhető: https://www.academia.edu/3650182/LANGUAGE_CONTACT_ARABIZATION_POLICY_AND_EDUCATION_IN_MOROCCO (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Fernández Vítors, D. – Benlabbah, F. (2014): *La lengua española en Marruecos* [A spanyol nyelv Marokkóban]. Embajada de España, AECID Instituto de Estudios Hispano-Lusos, Marokkó.

Fleras, A. - Elliott, J. L. (1997): A Multikulturalizmus Kanadában: "A sokféleség felmagasztalása". In: M. Feischmidt (szerk.): *Multikulturalizmus*. Osiris Kiadó, Budapest, 29-38. o.

Godenau, D. et al. (2014): *La integración de los inmigrantes en España: una propuesta de medición a escala regional* [A bevándorlók integrációja Spanyolországban: egy javaslat a regionális léptékű mérésre]. Ministerio de Empleo y Seguridad Social, 2014. Elérhető: <https://digital.csic.es/handle/10261/137972> (Utolsó elérés dátuma: 2021. 11. 14.)

Haas, H. (2007): „Morocco's Migration Experience: A Transitional Perspective” [Marokkó migrációs tapasztalatai: Átmeneti perspektíva]. *International Migration*, 45. évf. 4. sz., 39-70. o. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2007.00419.x>

Hautzinger Z. – Hegedüs J. – Klenner Z. (2014): *A migráció elmélete*. Nemzeti Közszerkesztési Egység, Budapest.

Hegyí W. Gy. (2006): „Az ókori Hellász (Kr. e. III. évezred vége-Kr. e. 30), Az ókori Róma (Kr. e. 10. század-Kr. u. 476)”. In: Salamon K. (szerk.): *Világtörténet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 195-314. o.

Héra G. - Ligeti Gy. (2005): *Módszertan: A társadalmi jelenségek kutatása*. Osiris, Budapest.

Iglesias, J. - Rua, A. - Ares, A. (2020): *Un arraigo sobre el alambre. La integración social de la población de origen inmigrante en España* [Társadalmi beágyazódás a drót felett. A bevándorló lakosság társadalmi integrációja Spanyolországban]. Fundación Foessa, Cáritas Española Editores, Madrid.

Leal, D. (2014): „Well-being, social capital and international migration. The case of the Latin American and Andean Spain” [Jólét, társadalmi tőke és nemzetközi migráció. A latin-amerikai és az andoki Spanyolország esete]. *Migraciones*, 36. sz. 369-401. o. DOI: 10.14422/mig.i36.y2014.005.

Llorent Bedmar, V. - Cobano-Delgado, V. (2009): „Sociedad, educación y matrimonio en la región de Gran Casablanca, Marruecos” [Társadalom, oktatás és házasság a Grand Casablanca régióban, Marokkóban]. *Estudios sobre las culturas contemporáneas*, 30. sz., 29-59. o. Elérhető: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3143784> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Llorent Bedmar, V. – Terrón Caro, M. T. (2013): „La inmigración marroquí en España: Género y educación” [Marokkói bevándorlás Spanyolországban: Nemek és oktatás]. *Estudios Sobre Educación*, 24. sz., 37-59. o. Elérhető: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4251967> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

López García, B. (2004): „La evolución de la inmigración marroquí en España. 1991-2003” [A marokkói bevándorlás alakulása Spanyolországban. 1991-2003]. In: B. López García – M. Berriane (szerk.): *Atlas de la inmigración marroquí en España*. Solana e Hijos Artes Gráficas S.A., Madrid, 213-221. o.

López Narbona, A. M. (2020): „La integración del inmigrante en la España del siglo XXI” [A bevándorlók integrációja Spanyolországban a XXI. században]. *Revista de Derecho, Empresa y Sociedad*, 16. sz., 99-150. o.

Malaver Tatar, A. (2019): „Panorama migratorio entre España y Colombia” [Migrációs kilátások Spanyolország és Kolumbia között]. *Papel Político*, 24. évf. 2. sz., 27-38. o. DOI: 10.11144/Javeriana.papo24-2.pmec.

Massey, D. S. et al. (1993): „Theories of International Migration: A Review and Appraisal” [A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés]. *Population and Development Review*, 19. évf. 3. sz., 431-466. o. DOI: <https://doi.org/10.2307/2938462>.

Massey, D. S. et al. (1998): *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium* [Mozgásban lévő világok: A nemzetközi migráció megértése az ezredfordulón]. Clarendon Press, Oxford.

Modood, T. (2013): *Multiculturalism* [Multikulturalizmus]. John Wiley & Sons, New Jersey.

Nagy, B. (1997): „Lehet-e morális a migrációs politika?”. In: Sik E. – Tóth J. (szerk.): *Migráció és politika*. MTA, Budapest, 169-175. o.

Nagy, L. (1985): „Spanyolország és Marokkó”. *Világtörténet*, 7. évf. 3. sz., 61-68. o. Elérhető: https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/vilagtortenet/vt_1985_3/j.%20nagy.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

O'Reilly, K. (2016): „Migration theories” [Migrációs elméletek]. In: A. Triandafyllidou (szerk.): *Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies*. Routledge, Oxon, 25-48 o.

Palloni, A. et al. (2001): „Social capital and international migration: A test using information on family networks” [Társadalmi tőke és nemzetközi migráció: Egy teszt családi hálózatokról szóló információk felhasználásával]. *American Journal of Sociology*, 106. évf. 5. sz., 1262-1298. o. DOI: 10.1086/320817 Elérhető: https://www.researchgate.net/publication/249175300_Social_Capital_and_International_Migration_A_Test_Using_Information_on_Family_Networks (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Piqué, J. (2001): *Iberoamérica y España: política, economía y cultura* [Ibero-Amerika és Spanyolország: politika, gazdaság és kultúra]. Casa de América, Madrid.

Robles Gavira, G. (2008): „Inmigrantes marroquíes en España: permanencia o retorno” [Marokkói bevándorlók Spanyolországban: maradni vagy visszatérni]. *Entelequia: Revista Interdisciplinar*, 8. sz., 173-192. o. Elérhető: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3122427> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Rostoványi Zs. (2010): „Európai (euro -)iszlám vagy iszlám Európában”. In: Rostoványi Zs. (szerk.): *Az iszlám Európában: Az európai muszlim közösségek differenciáltsága*. Aula Kiadó, Budapest, 13-99. o.

Salamon K. (2006): „A "rövid" 20. század (1914-1991)”. In: Salamon K. (szerk.): *Világtörténet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 962-1201. o.

Sayahi, L. (2005): “Language and identity among speakers of Spanish in northern Morocco: Between ethnolinguistic vitality and acculturation” [Nyelv és identitás a spanyolul beszélők

körében Észak-Marokkóban: az etnolingvisztikai vitalitás és az akkulturáció között]. *Journal of Sociolinguistics* 9. évf. 1. sz., 95-107. o. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1360-6441.2005.00283.x>

Sater, J. (2016): *Morocco: Challenges to tradition and modernity* [Marokkó: A hagyományok és a modernitás kihívásai]. Routledge, London.

Szilágyi I. (2006): „La Comunidad Iberoamericana de Naciones en la política mundial” [Az Ibero-Amerikai Nemzetek Közössége a világpolitikában]. *Revista de Historia Actual*, 4. évf. 4. sz., 155-161. o. Elérhető: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2330122> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)

Walliman, N. (2011): *Research methods: The basics* [Kutatási módszerek: Az alapok]. Routledge, London.

Zakar P. – Kozári J. (2006): „A"hosszú" 19. század (1789-1914)”. In: Salamon K. (szerk.): *Világtörténet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 733-961. o.

Zapata-Barrero, R. (2010): „Dynamics of diversity in Spain: old questions, new challenges”. In: Vertovec, S. – Wessendor, S. (szerk.): *The Multiculturalism backlash: European discourses, policies and practices*. Routledge, Oxon, 170-189. o.

Nem tudományos szakmai források

Abbassi, A. (1977): „A sociolinguistic analysis of multilingualism in Morocco” [A többnyelvűség szociolingvisztikai elemzése Marokkóban]. *University of Texas*. Elérhető: <https://www.worldcat.org/title/sociolinguistic-analysis-of-multilingualism-in-morocco/oclc/25951510> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 19.)

Benjelloun, M. O. (2012): „La question de la diversité à la lumière des résultats de l'enquête nationale sur le lien social” [A sokszínűség kérdése a társadalmi kötődések országos felmérésének eredményei tükrében]. *IRES*, 2012. július 27. Elérhető: https://www.ires.ma/images/pdfs/Forums/Rencontres/m.o.benjelloun_la_diversite_dans_l'enquete_sur_le_lien_social.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

Godenau, D. (2012): „El papel de la inmigración en la economía española” [A bevándorlás szerepe a spanyol gazdaságban]. *Documento de Trabajo ODF*, 7. sz. Elérhető: https://www.iefweb.org/wp-content/uploads/2019/01/inmigracion_economia_espanola.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2021. 11. 14.)

Vékony D. (2017): „Emlék, mások és emlékmások: A kollektív emlékezet, mint multikulturális kormányzati eszköz a brit többségi társadalom és a muszlim kisebbségi csoportok közötti társadalmi koherencia növelésében”. *Budapesti Corvinus Egyetem*, 2017. DOI: 10.14267/phd.2017037

Egyéb források

Balcells (2022). „Cómo Conseguir la Nacionalidad Española: Requisitos y Proceso Legal” [A spanyol állampolgárság megszerzése: követelmények és jogi eljárás]. *Balcells*, 2022. Elérhető: https://balcellsgroup.com/es/como-conseguir-la-nacionalidad-espanola/#Como_conseguir_la_nacionalidad_espanola_las_4_opciones (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 19.)

CountryWatch (2016): „Colombia Country Review” [Kolumbia Ország szemle]. *CountryWatch*, 2016. Elérhető: <http://countrywatch.com/Content/pdfs/reviews/B3669ZMZ.01c.pdf> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 20.)

El Independiente (2021): „Las encuestas dan alas a Vox, en su mejor momento por la batalla interna del PP” [A felmérések szárnyakat adnak a Voxnak, a párt a legjobb pillanatában van a PP belső harcának köszönhetően]. *El Independiente*, 2021. Elérhető: <https://www.elindependiente.com/espana/2021/12/12/las-encuestas-dan-alas-a-vox-en-su-mejor-momento-por-la-batalla-interna-del-pp/> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Freedom House (2015): „Freedom in the World” [Szabadság a világban]. *Freedom House*, 2015. Elérhető: https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Freedom House (2022): „Freedom in the World” [Szabadság a világban]. *Freedom House*, 2022. Elérhető: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2022-02/FIW_2022_PDF_Booklet_Digital_Final_Web.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Reporters Without Borders (2015): „2014 World Press Freedom Index” [Sajtószabadság Index]. *Reporters Without Borders*, 2015. Elérhető: <https://rsf.org/en/ranking/2014> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

Reporters Without Borders (2022): „2021 World Press Freedom Index” [Sajtószabadság Index]. *Reporters Without Borders*, 2022. Elérhető: <https://rsf.org/en/ranking/2021> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 13.)

The Economist Intelligence Unit (2015): „Democracy Index 2014” [Demokrácia Index 2014]. *The Economist Intelligence Unit*, 2015. Elérhető: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0115 (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)

The Economist Intelligence Unit (2022): „Democracy Index 2021” [Demokrácia Index 2021]. *The Economist Intelligence Unit*, 2022. Elérhető: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/> (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)

The Heritage Foundation - The Wall Street Journal (2014): „2014 Index of Economic Freedom” [2014 Gazdasági Szabadság Index]. *The Heritage Foundation - The Wall Street Journal*, 2014. Elérhető: https://www.heritage.org/index/pdf/2014/book/index_2014.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)

The Heritage Foundation - The Wall Street Journal (2021): „2021 Index of Economic Freedom” [2021 Gazdasági Szabadság Index]. *The Heritage Foundation - The Wall Street Journal*, 2021. Elérhető: https://www.heritage.org/index/pdf/2014/book/index_2021.pdf (Utolsó elérés dátuma: 2022. 04. 21.)